

راهکارهایی برای جذب سرمایه گذاری خارجی پس از

رفع تحریم های اقتصادی

کمیسیون سرمایه گذاری

دبیرخانه کمیسیون های تخصصی

عنوان گزارش: راهکارهایی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی پس از رفع تحریم‌های اقتصادی

کمیسیون: سرمایه‌گذاری

تهیه‌کننده: ابوالفضل عباسی

انتشار: دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی اتاق ایران

شماره گزارش: ۱۲۹۶۹۱

بهار ۹۶

چکیده

سرمایه‌گذاری خارجی یکی از عوامل مهم در انتقال فناوری و دانش مدیریتی از کشورهای توسعه یافته به کشورهای در حال توسعه می‌باشد. با این حال تیره‌شدن روابط بین کشورها و اعمال تحریم‌های اقتصادی توسط برخی کشورها بر کشورهای دیگر مانع مهمی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی محسوب می‌شود. پس از برداشته شدن تحریم‌ها فرصت استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد اما بدلیل وجود احتمال تقابل مجدد کشورها و بازگشت تحریم‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاران خارجی معمولاً احتیاط کرده و محافظه‌کارانه عمل می‌کنند. یکی از اقدامات سازنده دولت‌ها در این دوره اتخاذ سیاست‌هایی برای رفع نارسایی‌ها و کوتاه‌تر نمودن این دوره می‌باشد. در این مطالعه بر اساس ماهیت سرمایه‌گذاری خارجی، تحریم اقتصادی و بهره‌گیری از تجربه سه کشور لیبی، فلسطین و آفریقای جنوبی راه‌حل‌هایی برای مسئله مذکور ارائه گردید. برگزاری نشست‌های چندجانبه؛ انعقاد قراردادهای بین‌المللی؛ توجه به بخش‌های استراتژیک؛ بهبود قوانین و مقررات؛ انتشار پروفایل سرمایه‌گذاری کشور؛ سیاست ارزی باثبات؛ همکاری با سازمان‌های بین‌المللی؛ ایجاد نهادهای مرتبط و مدیریت کمک‌های خارجی از جمله مهمترین اقداماتی است که دولت‌ها می‌توانند برای تشویق سرمایه‌گذاری خارجی پس از رفع تحریم‌ها اتخاذ کنند. در رابطه با جمهوری اسلامی ایران که شدیدترین تحریم‌های اقتصادی را تجربه کرده است، توجه به بخش نفت برای سرمایه‌گذاری اهمیت ویژه‌ای دارد. چرا که تعدادی از میدان‌های مهم نفتی به صورت مشترک با کشورهای همسایه مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد و در حالی که آنها در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی مانعی نداشته‌اند، تحریم‌های اقتصادی علیه ایران منجر به افزایش فزاینده در اختلاف با کشورهای همسایه شده است.

کشورها برای پیشبرد اهداف خود در زمینه سیاست خارجی به ابزارهای مختلفی متوسل می‌شوند. برخی کشورها به دیپلماسی روی می‌آورند و برخی دیگر از ابزارهای دیگری همچون جنگ و زورگویی استفاده می‌کنند. در این میان رویکرد دیگری وجود دارد که نه همچون جنگ خشونت‌آمیز و مستلزم رویارویی مستقیم است و نه همچون دیپلماسی مبتنی بر گفتگو و مسالمت‌آمیز است. تحریم اقتصادی ابزاری است که برخی کشورها برای فشار بر کشور (یا کشورهای) دیگر استفاده می‌کنند و در عین حال مایل به تقابل مسلحانه علیه کشور موردنظر نیستند. یکی از جنبه‌های اثرگذاری تحریم‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی است و این در حالی است که سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند نقش قابل توجهی در رشد اقتصادی یک کشور داشته باشد. سرمایه‌گذاری خارجی از طریق تامین بهترین ملزومات تولید یعنی سرمایه، فناوری و دانش مدیریتی می‌تواند تولید در یک کشور را رونق دهد و به واسطه ارتباط با زنجیره‌های بالادستی و پایین‌دستی سبب رونق اقتصادی شود. یکی دیگر از مزایای سرمایه‌گذاری خارجی سرریز فناوری است که بر اساس آن سرمایه‌گذاری خارجی موجب انتقال فناوری از کشورهای توسعه یافته به کشورهای در حال توسعه و کمک به پیشرفت آنها از طریق تسریع در انتقال تکنولوژی می‌باشد. با این وجود اعمال تحریم بر یک کشور هم به صورت مستقیم و هم غیرمستقیم می‌تواند منجر به خروج یا بی‌میلی سرمایه‌گذار خارجی نسبت به آن شود و موجب صدماتی به آن کشور شود. جمهوری اسلامی ایران، در عمر ۳۸ ساله خود شدیدترین تحریم‌های تاریخ را تجربه کرده است. بدیهی است که با اعمال چنین تحریم‌هایی بسیاری از بخش‌های اقتصادی از جمله سرمایه‌گذاری خارجی آسیب ببینند. با این وجود پس از امضای توافقنامه «برنامه جامع اقدام مشترک (برجام)» و دستیابی به توافق بر سر برنامه هسته‌ای ایران، چشم‌اندازهای روشنی برای حذف تحریم‌ها بر جمهوری اسلامی ایران پدیدار شد. با برداشته شدن این تحریم‌ها فرصت‌های بسیاری برای بهره‌گیری از سرمایه‌گذاری به وجود خواهد آمد. با این وجود، تجربه‌های جهانی حاکی از آن است که پس از برداشته شدن تحریم‌ها عموماً یک دوره ابهام وجود دارد که در آن سرمایه‌گذاران خارجی هنوز در مورد بازگشت تحریم‌ها و رویکرد کشور موردنظر پس از تحریم تردید دارند و یک رویه محافظه‌کارانه اتخاذ کرده و عمدتاً در برقراری رابطه با آن کشور احتیاط می‌کنند. طولانی شدن این دوره برای کشور موردنظر هزینه‌بر است و بایستی تمام اقدامات ممکن را برای کوتاه کردن این دوره انجام دهد. در این مطالعه سعی می‌شود با این رویکرد، پیشنهادهایی با تمرکز بر تجربه سایر کشورها ارائه شود.

بر همین اساس در بخش بعد به تشریح تحریم‌های اقتصادی، انواع و تاریخچه آن می‌پردازیم. سپس سرمایه‌گذاری خارجی و عوامل موثر بر آن توضیح داده می‌شود و در ادامه بررسی می‌گردد که جمهوری اسلامی ایران در میان کشورهای منطقه دارای چه جایگاهی از نظر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. سپس تجربه دو کشور لیبی، فلسطین و آفریقای جنوبی در زمینه تشویق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پس از رفع تحریم بیان شده و در نهایت راهکارهای کلی ارائه می‌شود. در نهایت نیز به جمع‌بندی می‌پردازیم.

۱- تحریم‌های اقتصادی

هر کشور در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، برنامه‌ها و اهداف مشخصی در نظر دارد. یکی از جنبه‌های مهم، حوزه سیاست خارجی می‌باشد که بر وجهه یک کشور در حوزه بین‌الملل نیز اثرگذاری زیادی دارد. بنابراین کشورها برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی خود از ابزار مختلفی استفاده می‌کنند. برخی کشورها سعی می‌کنند با ابزار تحریم‌های اقتصادی علیه کشور دیگر به اهداف خود دست پیدا کنند. در اینجا منظور از تحریم‌های اقتصادی، قطع یا تهدید به قطع روابط تجاری و مراودات مالی است که دولت‌ها آگاهانه و عامدانه انجام می‌دهند (هافبوئر و همکاران، ۱۳۹۵، صفحه ۲۳).

به طور کلی می‌توان گفت که به کارگیری تحریم‌ها حاوی سه پیام است: برای کشور تحریم‌شونده، تحریم بدان معناست که اقدامات وی مورد توجه بوده و از آن چشم‌پوشی نشده است، برای متحدان بدان معناست که گفته‌ها به عمل تبدیل خواهد شد و برای مخاطبان داخلی بدان معناست که منافع کشورشان مورد توجه است. البته توسل مکرر به تحریم‌ها اغلب تلاشی است که به طور صریح یا ضمنی به دنبال تغییر رژیم در کشور هدف و معمولاً به همراه سایر اهداف سیاست خارجی مطرح می‌شود (همان، صفحه ۲۹).

۱-۱- انواع تحریم‌های اقتصادی:

کشورهای تحریم‌های کننده برای اعمال فشار اقتصادی بر کشور هدف می‌توانند سه اقدام را انجام دهند:

- ۱- محدودیت بر واردات: زمانی که کشور هدف، کشوری تک‌محصولی باشد، آنگاه کالای صادراتی می‌تواند نقش مهمی در اقتصاد آن داشته باشد و چنانچه گروهی از کشورها واردات آن را محدود کنند، تولید اقتصادی در کشور تحریم‌شده با چالش جدی مواجه خواهد شد؛
- ۲- محدودیت بر صادرات: در مواردی کشور تحریم‌کننده، صادرات کالاها و مواد اولیه را به کشور هدف تحریم می‌کند. این نوع اقدام به‌ویژه در مورد کالاهای تسلیحاتی کاربرد فراوانی دارد؛
- ۳- تحریم مالی: این مورد شامل تراکنش‌های مالی، خدمات مالی و بیمه‌ای، کمک‌های بین‌المللی، سرمایه‌گذاری خارجی و تحریم بانک مرکزی می‌شود و به نوعی باعث قطع ارتباط مالی کشور هدف با سایر کشورهای جهان می‌شود (همان، صفحه ۷۵-۸۰).

۱-۲- تاریخچه تحریم در سایر کشورها

در این بخش تاریخچه مختصری از تحریم‌های بین‌المللی ارائه خواهیم کرد. با این وجود از آنجایی که تمرکز تحقیق حاضر بر این مسئله نیست از ارائه کل تاریخچه تحریم خودداری می‌شود. در عوض تحریم‌هایی ارائه می‌شوند که پس از اعمال اولین تحریم بر ایران یعنی سال ۱۹۷۹ در سطح بین‌الملل اعمال گشت. لازم به ذکر است در مواردی که تحریم‌ها هنوز برداشته نشده است یا برداشته شدن آنها به صورت رسمی اعلام نشده است، ستون مربوط به سال خاتمه خالی می‌باشد.

جدول (۱): تاریخچه تحریم‌های بین‌المللی از سال ۱۹۷۹ تاکنون

سال شروع	سال خاتمه	تحریم‌کننده	تحریم‌شونده	هدف
۲۰۱۰		سازمان ملل، ایالات متحده، اتحادیه اروپا، کانادا	ایران	توقف برنامه هسته‌ای، منزوی کردن ایران، توقف حمایت ایران از حزب‌الله
۲۰۰۰		سازمان ملل، ایالات متحده، ژاپن، استرالیا، کره جنوبی	کره شمالی	توقف برنامه هسته‌ای
۲۰۰۰		ایالات متحده، اتحادیه اروپا، استرالیا، کانادا	برمه	تشویق به برگزاری انتخابات دموکراتیک، آزادی آنگ‌سان سوکی از حصر خانگی
فوریه ۲۰۱۱	اکتبر ۲۰۱۱	ایالات متحده، کانادا، استرالیا، سازمان ملل	لیبی	توقف سرکوب مخالفان، تضعیف و برکناری محمد قذافی
۲۰۱۰		ایالات متحده	سومالی	توقف خشونت در سومالی
ژوئن ۲۰۰۹	نوامبر ۲۰۰۹	ایالات متحده، اتحادیه اروپا، سازمان کشورهای آمریکایی	هندوراس	واکنش به کودتای نظامی
۲۰۰۶		استرالیا، نیوزیلند، اتحادیه اروپا، ایالات متحده	فیجی	واکنش به تلاش نظامی برای سرنگون کردن دولت منتخب
۲۰۰۶		روسیه	گرجستان	درگیری بر سر اوستیا و ابخازیا
۲۰۰۶	۲۰۰۷	اتحادیه اروپا، ایالات متحده، اسرائیل	حکومت خودگردان فلسطین (به رهبری حماس)	توقف خشونت توسط حماس، به رسمت شناختن اسرائیل، عمل به تعهدات گذشته حکومت خودگردان
۲۰۰۶ ۲۰۱۰	۲۰۰۷	اتحادیه اروپا، ایالات متحده	بلاروس	ترویج دموکراسی و انتخابات عادلانه
۲۰۰۵	۲۰۰۹	اتحادیه اروپا، سوئیس، ایالات متحده	ازبکستان	واکنش به سرکوب مخالفان و خودداری دولت از اجازه به ناظران بین‌المللی برای بررسی واقعه
۲۰۰۵	۲۰۱۰	اتحادیه اروپا	گینه	واکنش به سرکوب خشونت‌آمیز مخالفان، نگرانی از شفافیت انتخابات
۲۰۰۴		سازمان ملل، ایالات متحده	سودان	تضییع حقوق بشر
۲۰۰۴		ایالات متحده، اتحادیه اروپا	سوریه	حمایت سوریه از تروریسم، پیگیری برنامه سلاح‌های کشتار جمعی
۲۰۰۴		فرانسه، سازمان ملل، ایالات متحده، اتحادیه اروپا	ساحل عاج	حمله دولت به شورشیان و یک پایگاه نظامی فرانسوی
۲۰۰۳		سازمان ملل	جمهوری دموکراتیک کونگو	جنگ‌های قبیله‌ای و تضییع حقوق بشر
۲۰۰۳	۲۰۰۵	اتحادیه آفریقا، اتحادیه اروپا، ایالات متحده	جمهوری آفریقای مرکزی	بازگشت به دموکراسی و حاکمیت قانون
۲۰۰۳	۲۰۰۴	ایالات متحده	گینه بیسائو	واکنش به کودتا
۲۰۰۲		اتحادیه اروپا، ایالات متحده	زیمباوه	توقف سرکوب سیاسی و تشویق انتخابات آزاد
۲۰۰۱	۲۰۰۵	اتحادیه اروپا، ایالات متحده	هائیتی	حذف جین-برتراند اریستید از قدرت و بهبود حقوق بشر
۲۰۰۲	۲۰۰۶	ایالات متحده	کره شمالی	توقف ساخت سلاح هسته‌ای
۲۰۰۰	۲۰۰۰	ایالات متحده	اکوادور	کودتا

توقف جبهه متحد انقلابی (RUF)	لیبریا	اتحادیه اقتصادی کشورهای غرب آفریقا	۲۰۰۶	۲۰۰۰
کودتا، دموکراسی	پاکستان	ایالات متحده	۲۰۰۱	۱۹۹۱
کودتا دموکراسی	ساحل عاج	ایالات متحده	۲۰۰۲	۱۹۹۹
تسلیم بن لادن	افغانستان	سازمان ملل	۲۰۰۲	۱۹۹۹
استقلال از تیمور شرقی	اندونزی	ایالات متحده	۲۰۰۲	۱۹۹۹
تسلیم رهبر کرد	ایتالیا	ترکیه	۱۹۹۹	۱۹۹۸
کوزوو	یوگسلاوی، صربستان	ایالات متحده	۱۹۹۹	۱۹۹۸
بی‌ثبات کردن میلووشویچ	یوگسلاوی، صربستان	ایالات متحده	۲۰۰۱	۱۹۹۸
توقف ساخت سلاح هسته‌ای	هند	ایالات متحده	۲۰۰۱	۱۹۹۸
برنامه هسته‌ای	پاکستان	ایالات متحده	۲۰۰۱	۱۹۹۸
دموکراسی	سریا لئون	سازمان ملل	۲۰۰۳	۱۹۹۷
دموکراسی	کامبوج	سازمان ملل		۱۹۹۷
واکنش به کودتای نظامی احتمالی	پاراگوئه	سازمان ملل، اعضای مرکوسور	۱۹۹۶	۱۹۹۶
مواد مخدر، حقوق بشر	کلمبیا	ایالات متحده	۱۹۹۸	۱۹۹۶
حقوق بشر، اصلاحات قانون اساسی	زامبیا	ایالات متحده	۱۹۹۸	۱۹۹۶
دموکراسی	بروندی	اعضای آفریقای شرقی سازمان اتحاد آفریقایی	۱۹۹۹	۱۹۹۶
دموکراسی	نیجریه	ایالات متحده	۲۰۰۰	۱۹۹۶
حقوق بشر	ترکیه	اتحادیه اروپا	۱۹۹۵	۱۹۹۵
آزمایش هسته‌ای	فرانسه	استرالیا	۱۹۹۶	۱۹۹۵
نزاع مرزی	اکوادور	ایالات متحده	۱۹۹۸	۱۹۹۵
نزاع مرزی	پرو	ایالات متحده	۱۹۹۸	۱۹۹۵
خشونت داخلی	رواندا	سازمان ملل	۱۹۹۵	۱۹۹۴
آزادسازی رهبران یونانی زندانی شده	آلبانی	یونان	۱۹۹۵	۱۹۹۴
مسئله شناسایی هویت ملی	مقدونیه	یونان	۱۹۹۵	۱۹۹۴
دموکراسی	گامبیا	ایالات متحده	۱۹۹۸	۱۹۹۴
کودتا	گواتمالا	ایالات متحده	۱۹۹۳	۱۹۹۳
سلاح هسته‌ای	کره شمالی	ایالات متحده	۱۹۹۴	۱۹۹۳
مسائل استقلال طلبی، منابع انرژی	قزاقستان	شوروی/روسیه	۱۹۹۶	۱۹۹۳
کنترل بر ناوگان دریا، سلاح‌های هسته‌ای	اوکراین	شوروی/روسیه	۱۹۹۷	۱۹۹۳
حقوق بشر، دموکراسی، مواد مخدر	نیجریه	ایالات متحده	۱۹۹۸	۱۹۹۳
جنگ داخلی، دموکراسی	آنگولا	سازمان ملل	۲۰۰۲	۱۹۹۳
تروریسم، سرکوب مذهبی	سودان	ایالات متحده		۱۹۹۳
دموکراسی، حقوق بشر	مالاوی	ایالات متحده	۱۹۹۳	۱۹۹۲
دموکراسی	الجزایر	اتحادیه اروپا	۱۹۹۴	۱۹۹۲
فروش تسلیحات به تایوان	فرانسه	چین	۱۹۹۴	۱۹۹۲
کنترل داخلی بر نیروی نظامی، ادعای سلب مالکیت	نیکاراگوئه	ایالات متحده	۱۹۹۵	۱۹۹۲
محدودیت بر خمر	کامبوج	سازمان ملل	۱۹۹۷	۱۹۹۲
حقوق بشر، دموکراسی	کامرون	ایالات متحده	۱۹۹۸	۱۹۹۲
حقوق بشر برای روسی‌ها	لاتویا	شوروی/روسیه	۱۹۹۸	۱۹۹۲
جنگ داخلی	لیبریا	اتحادیه اقتصادی کشورهای غرب آفریقا	۱۹۹۸	۱۹۹۲
حقوق بشر برای روسی‌ها	استونی	شوروی/روسیه	۱۹۹۹	۱۹۹۲
دموکراسی، حقوق بشر	گینه استوایی	اتحادیه اروپا	۲۰۰۰	۱۹۹۲

اتمام تحریم ارمنستان	آذربایجان	ایالات متحده	۲۰۰۲	۱۹۹۲
تسلیم مذنونین	لیبی	سازمان ملل	۲۰۰۳	۱۹۹۲
دموکراسی، حقوق بشر	توگو	اتحادیه اروپا		۱۹۹۲
کودتا	شوروی	ایالات متحده	۱۹۹۱	۱۹۹۱
کودتا	تایلند	ایالات متحده	۱۹۹۲	۱۹۹۱
دموکراسی	هائیتی	سازمان ملل	۱۹۹۴	۱۹۹۱
دموکراسی، حقوق بشر	پرو	ایالات متحده	۱۹۹۵	۱۹۹۱
حقوق بشر برای روسی‌ها	ترکمنستان	شوروی/روسیه	۱۹۹۵	۱۹۹۱
حقوق بشر در تیمور شرقی	اندونزی	ایالات متحده	۱۹۹۷	۱۹۹۱
جنگ داخلی در بوسنی	یوگسلاوی	سازمان ملل	۲۰۰۱	۱۹۹۱
اختلال نظامی	عراق، پس از جنگ	سازمان ملل	۲۰۰۳	۱۹۹۱
بی‌ثبات‌سازی	عراق، پس از جنگ	سازمان ملل	۲۰۰۲	۱۹۹۱
سلاح هسته‌ای	چین	ایالات متحده		۱۹۹۱
اعلام استقلال	لیتوانی	شوروی	۱۹۹۰	۱۹۹۰
اختلال نظامی، آزادسازی کویت، گروگان‌گیری	عراق، پیش از جنگ	سازمان ملل	۱۹۹۰	۱۹۹۰
سرکوب سیاسی، حقوق بشر، دموکراسی	کنیا	ایالات متحده	۱۹۹۳	۱۹۹۰
حقوق بشر، پایان دادن به جنگ داخلی	ال سالوادور	ایالات متحده	۱۹۹۳	۱۹۹۰
دموکراسی، انتخابات	رومانی	ایالات متحده	۱۹۹۳	۱۹۹۰
اجرای تحریم سازمان ملل علیه عراق	اردن	ایالات متحده	۱۹۹۴	۱۹۹۰
اجرای تحریم سازمان ملل علیه عراق	یمن	ایالات متحده	۱۹۹۷	۱۹۹۰
دموکراسی	زئیر	ایالات متحده	۱۹۹۷	۱۹۹۰
بی‌ثبات کردن کاسترو	کوبا	ایالات متحده		۱۹۹۰
روابط با چین	نیپال	هند	۱۹۹۰	۱۹۸۹
خروج از ناگورنو-کاراباخ	ارمنستان	ترکیه، آذربایجان		۱۹۸۹
حقوق بشر، دموکراسی	سودان	ایالات متحده		۱۹۸۹
حقوق بشر	چین	ایالات متحده		۱۹۸۹
حقوق بشر، جنگ داخلی	سومالی	سازمان ملل		۱۹۸۸
حقوق بشر، انتخابات	برمه	ایالات متحده		۱۹۸۸
سازمان عفو بین‌الملل	ال سالوادور	ایالات متحده	۱۹۸۸	۱۹۸۷
حقوق بشر، مواد مخدر، انتخابات	هائیتی	ایالات متحده	۱۹۹۰	۱۹۸۷
بی‌ثبات کردن نوریگا	پاناما	ایالات متحده	۱۹۹۰	۱۹۸۷
بازگرداندن، دموکراسی، اصلاح قانون اساسی	فیجی	هند	۲۰۰۱	۱۹۸۷
بازگرداندن تبعه‌های فرانسوی	نیوزلند	فرانسه	۱۹۸۶	۱۹۸۶
سربازهای کوبایی، مارکسیسم	آنگولا	ایالات متحده	۱۹۹۲	۱۹۸۶
جزیره، آگین، قبرس، حقوق بشر	ترکیه	یونان	۱۹۹۹	۱۹۸۶
تروریسم	سوریه	ایالات متحده		۱۹۸۶
آپارتاید	آفریقای جنوبی	ایالات متحده	۱۹۹۱	۱۹۸۵
گروگان‌گیری، فعالیت‌های حزب‌الله	لبنان	ایالات متحده	۱۹۹۷	۱۹۸۴
فعالیت هسته‌ای، تروریسم	ایران	ایالات متحده		۱۹۸۴
بی‌ثبات کردن کمونیست‌ها	گرنادا	ایالات متحده	۱۹۸۳	۱۹۸۳
سرنگون کردن پرواز KAL 007	شوروی	ایالات متحده	۱۹۸۳	۱۹۸۳

آزمایش هسته‌ای	فرانسه	استرالیا	۱۹۸۶	۱۹۸۳
سیاست خارجی	زیمباوه	ایالات متحده	۱۹۸۸	۱۹۸۳
حقوق بشر، مهاجرت	رومانی	ایالات متحده	۱۹۸۹	۱۹۸۳
جروح از فالکلندز	آرژانتین	بریتانیا	۱۹۸۲	۱۹۸۲
بازگرداندن پناهندگان آفریقای جنوبی	لسوتو	آفریقای جنوبی	۱۹۸۶	۱۹۸۲
حقوق بشر، اثرگذاری بر کوبا-لیبی	سورینیم	هلند	۱۹۹۱	۱۹۸۲
اختلال، لهستان	شوروی	ایالات متحده	۱۹۸۲	۱۹۸۱
بازگرداندن دموکراسی	ترکیه	جامعه اروپا	۱۹۸۶	۱۹۸۱
دلایل متعدد، منزوی کردن	لهستان	ایالات متحده	۱۹۸۷	۱۹۸۱
اختلال، افغانستان	شوروی	ایالات متحده	۱۹۹۰	۱۹۸۱
تهاجم به افغانستان	شوروی	ایالات متحده	۱۹۸۱	۱۹۸۰
تروریسم	عراق	ایالات متحده	۲۰۰۳	۱۹۸۰
حمله برنامه‌ریزی شده به سفارت	کانادا	اتحادیه عرب	۱۹۷۹	۱۹۷۹
بازگرداندن گروگان‌ها	ایران	ایالات متحده	۱۹۸۱	۱۹۷۹

(منبع: موسسه اقتصاد بین‌الملل پترسون)

۱-۳- جزئیاتی از تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و مشخص شدن موضع استبدادستیز و استقلال طلبانه جمهوری اسلامی ایران نسبت به قدرت‌های غرب و شرق، به‌ویژه آمریکا، دشمنی غرب با جمهوری اسلامی ایران آغاز شد و این دشمنی در عرصه‌های مختلفی ظهور پیدا کرد. با ممانعت ایالات متحده از تحویل شاه به دولت ایران و به‌دنبال آن، تسخیر لانه جاسوسی آمریکا در سال ۱۳۵۸ (۱۹۷۹ میلادی) ایالات متحده، اولین تحریم‌های خود را بر ایران تحمیل کرد. در این تحریم، دارایی‌های ایران در ایالات متحده بلوکه شد، واردات نفت از ایران قطع شد و کمک‌های خارجی آمریکا به ایران متوقف گردید. پس از آن، در سال ۱۹۸۴ پس از بمب‌گذاری در پایگاه دریایی آمریکا و کشته‌شدن حدود ۲۰۰ نفر، ایالات متحده ایران را به این اقدام متهم کرد و به‌دنبال آن تحریم‌های دیگری با بهانه پشتیبانی ایران از تروریسم، سلاح‌های کشتار جمعی و توقف جنگ عراق تحمیل نمود. در سال ۲۰۰۶ نیز با از سرگیری غنی‌سازی هسته‌ای در ایران، تحریم‌های سازمان ملل، آمریکا و بسیاری از کشورهای هسته‌ای در زمینه صادرات، واردات و همکاری شرکت‌های خارجی با شرکت‌های ایرانی به‌ویژه برای سلاح‌های جنگی و تاسیسات هسته‌ای اعمال کردند.

در سال ۲۰۱۰ ایالات متحده، سازمان ملل، اتحادیه اروپا، کانادا و بسیاری از کشورهای دیگر تحریم‌های شدیدتری بر ایران اعمال کردند. هدف اصلی این تحریم‌ها ممانعت ایران از دستیابی به سلاح‌های هسته‌ای، پایان دادن به پشتیبانی از حزب‌الله لبنان و انزوای ایران از شبکه مالی جهانی و بنابراین ایجاد مانع بر صادرات نفت ایران بود. این تحریم‌ها شامل تحریم تجارت با ایران و سرمایه‌گذاری در آنجا توسط اشخاص آمریکایی و همچنین ممنوعیت مشارکت در توسعه بخش نفت ایران بود.

در انتهای سال ۲۰۱۱ کنگره آمریکا تحریم‌های بیشتری علیه ایران و از جمله بانک مرکزی تصویب نمود و اتحادیه اروپا نیز یک طرح تدریجی برای بایکوت نفت ایران را تصویب نمود. در ابتدای سال ۲۰۱۲ اتحادیه اروپا انعقاد هرگونه قرارداد جدید برای واردات نفت را ممنوع کرد و نفت خام ایران را به طور کامل تحریم نمود. بر اساس قوانین آمریکا نیز هر یک از خریداران نفت خام ایران که خرید خود را به میزان قابل توجهی کاهش ندهند از بخش مالی ایالات متحده محروم خواهند شد.

۲- سرمایه‌گذاری خارجی

در دنیای امروز، کشورهای در حال توسعه برای بالا بردن درآمد سرانه خود نیاز به کارآفرینانی دارند که بتوانند نیروی کار و سرمایه را به همراه فناوری ترکیب کرده و کالاها و خدمات اقتصادی تولید کنند. با این وجود عمدتاً در کشورهای در حال توسعه فناوری به حدی پیشرفته نیست که کالاها تولید شده بتواند با کالاهای رقیب در سطح جهانی رقابت کند. حتی در صورت وجود فناوری نیز در برخی کشورها دانش مدیریتی و کارآفرینی عامل دیگری است که مانع از شروع کسب‌وکار می‌شود. همچنین در برخی موارد سرمایه موجود در کشور میزبان نیز به قدر کافی موجود نیست، یا بازارهای سرمایه به اندازه کافی توسعه نیافته‌اند که بتوانند پس‌انداز مردم را به صورت کارآمد جمع‌آوری کرده و در اختیار سرمایه‌گذار قرار دهند. بدین ترتیب گفته می‌شود یکی از راه‌حل‌های موجود برای رفع این خلاءها، سرمایه‌گذاری خارجی است. سرمایه‌گذار خارجی به واسطه دسترسی به فناوری پیشرفته در سطح بین‌المللی می‌تواند با ترکیب نیروی کار و سرمایه، کالاهای باکیفیت و رقابت‌پذیری تولید کند. همچنین به دلیل دسترسی به بازارهای سرمایه بین‌المللی می‌تواند سرمایه مورد نیاز خود را تأمین کند. از طرف دیگر وجود دانش مدیریتی پیشرفته مانع از آن می‌شود که نیاز به انجام ریسک‌های بالا و پرهزینه یا تصمیم‌گیری به صورت سعی و خطا باشد. همه این موارد باعث کاهش هزینه‌های تولید کالا و رقابت‌پذیری آن در بازار بین‌المللی می‌شود. از دیگر منافع سرمایه‌گذاری خارجی می‌توان به انتقال فناوری و دانش مدیریتی به کشور میزبان اشاره کرد.

سرمایه‌گذاری خارجی به دو بخش تقسیم می‌شود: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۱ و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی^۲ (سرمایه‌گذاری سهامدارانه خارجی).

^۱ Foreign Direct Investment

^۲ Foreign Portfolio Investment

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نوعی از سرمایه‌گذاری است که متضمن یک رابطه بلندمدت بین یک سرمایه‌گذار در یک کشور و کسب‌وکار در کشور دیگر است و سرمایه‌گذار خارجی میزان قابل توجهی اثرگذاری بر مدیریت کسب‌وکار مربوطه داشته باشد (چاداری و ماخوپادیای، ۲۰۱۴، صفحه ۲).

بر اساس پیشنهاد OECD سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را باید به زمانی اطلاق نمود که سرمایه‌گذار خارجی حداقل ۱۰ درصد از سهام معمولی یک شرکت یا واحد تولیدی را برعهده داشته یا قدرت رای‌دهی در یک شرکت را داشته باشد (همان).

سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی: این نوع از سرمایه‌گذاری اشاره به سرمایه‌گذارانی یا شرکت‌های سرمایه‌گذاری دارد که در قلمرو کشور میزبان قرار ندارند و همچنین این سرمایه‌گذاری منجر به مدیریت، مالکیت یا کنترل قانونی نمی‌شود (همان).

بنابر آنچه بیان شد، سرمایه‌گذاری مستقیم اشاره به رابطه بلندمدت و پایدار در کشور میزبان دارد (که معمولاً به معنای اقامت سرمایه‌گذار خارجی در آن کشور است) و سرمایه‌گذاری غالباً به صورت فیزیکی ظهور می‌یابد، در حالی که در سرمایه‌گذاری غیرمستقیم رابطه کوتاه‌مدت بوده و برای بهره‌مندی از منافع کوتاه‌مدت انجام می‌گیرد و مستلزم هیچ‌گونه اقامتی در کشور میزبان نیست.

از نظر روش سرمایه‌گذاری، معمولاً سرمایه‌گذاری غیرمستقیم در قالب خرید سهام تحقق می‌یابد. اما سرمایه‌گذاری مستقیم را چند به شکل می‌توان انجام داد (چاداری و ماخوپادیای، ۲۰۱۴، صفحه ۴):

۱- احداث واحد تولیدی^۳: در این حالت سرمایه‌گذار خارجی، تمام آنچه که برای تولید یک کالا نیاز است را تهیه کرده و یک واحد تولیدی احداث می‌کند.

۲- ادغام و تملک^۴: در این روش، سرمایه‌گذار خارجی یک بنگاه تولیدی محلی و ظرفیت تولیدی آن را خریداری کرده و تملک می‌کند.

۳- سرمایه‌گذاری مشترک^۵: در این روش، سرمایه‌گذار خارجی با یک بنگاه داخلی همکاری کرده و با مشارکت یکدیگر به تولید کالا می‌پردازند.

از نظر سرمایه‌گذاران خارجی، سرمایه‌گذاری مستقیم دارای ریسک بالاتر و بازده بیشتر و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم دارای ریسک پایین‌تر و بازده کمتر است. از نقطه‌نظر کشورهای میزبان، سرمایه‌گذاری مستقیم به دلیل ماهیت بلندمدت خود دارای نوسانات کمتر است و می‌تواند اثرات بیشتری بر کشور میزبان داشته باشد، بنابراین کشورها عمدتاً سرمایه‌گذاری مستقیم را بر سرمایه‌گذاری غیرمستقیم ترجیح می‌دهند و آنچه بیشتر مورد توجه و سیاست‌گذاری قرار می‌گیرد، سرمایه‌گذاری مستقیم می‌باشد.

۲-۲- انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

- **سرمایه‌گذاری افقی:** در این حالت، سرمایه‌گذار خارجی اقدام به سرمایه‌گذاری در همان حوزه‌ای می‌نماید که در کشور مبدا خود نیز فعالیت داشته است. این نوع سرمایه‌گذاری عموماً زمانی رخ می‌دهد که سرمایه‌گذار خارجی قصد داشته باشد از هزینه حمل‌ونقل کالاها بکاهد. در این حالت به جای تولید کالا و انتقال آن به کشور موردنظر، همان کالا را در کشور مقصد تولید می‌کند.
- **سرمایه‌گذاری عمودی:** در این حالت سرمایه‌گذار خارجی اقدام به تولید در حوزه دیگری می‌نماید. هدف از این کار، استفاده از عوامل تولید ارزان در کشور هدف می‌باشد (اینوستو پدیا).

۲-۳- عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

مهمترین عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را می‌توان به عوامل زیر تقسیم کرد (دمیران و ماسکا، ۲۰۰۸):

- **اندازه بازار و پتانسیل رشد:** در سرمایه‌گذاری افقی که هدف سرمایه‌گذار، عرضه کالای تولید شده به مصرف‌کنندگان محلی می‌باشد، اندازه بازار اهمیت فراوانی دارد، زیرا فروش انتظارات سرمایه‌گذار را تعیین می‌کند؛

^۳ Greenfield

^۴ merger and acquisition

^۵ joint venture

- **درجه باز بودن:** برای سرمایه‌گذاران خارجی اهمیت فراوانی دارد که کشور موردنظر چه قوانین و مقرراتی در رابطه با ورود و خروج سرمایه و کالا اتخاذ کرده است. به طور کلی هر چه درجه باز بودن اقتصادی بیشتر باشد، سرمایه‌گذاران خارجی با سهولت بیشتری می‌توانند وارد یک کشور شده و در صورت نیاز از آن خارج شوند. چنین امری می‌تواند تاثیر مثبت بر سرمایه‌گذاران داشته باشد. البته برای سرمایه‌گذاری خارجی عمودی این مسئله اهمیت دو چندان دارد، زیرا آنها عموماً کالای تولیدی را صادر می‌کنند و بنابراین مسئله تجارت برای آنها بسیار حیاتی است؛
- **هزینه‌های نیروی کار و بهره‌وری تولید:** نیروی کار یکی از عوامل تولید است و بنابراین بهره‌وری آن در تولید کالا برای سرمایه‌گذار بسیار حیاتی است. از طرف دیگر چون سرمایه‌گذار باید به نیروی کار دستمزد و مزایا بپردازد بنابراین هزینه‌های نیروی کار نیز در تعیین سود و بازده نیروی کار موثر است. لازم به ذکر است در برخی کشورها نیروی کار بسیار ارزان است اما به دلیل بهره‌وری پایین آن (عمدتاً به دلیل پایین بودن آموزش‌های حرفه‌ای یا حتی سواد ابتدایی)، چنین کشورهایی مورد توجه سرمایه‌گذاران خارجی قرار نمی‌گیرند؛
- **زیرساخت‌ها:** فرایند تولید عموماً به زیرساخت‌هایی نیاز دارد که بتواند چرخه تولید را تکمیل کند. این زیرساخت‌ها از تهیه مواد اولیه تا عرضه کالای تولید شده به بازار موردنیاز هستند و در هر یک از مراحل که نقصی وجود داشته باشد، سرمایه‌گذار باید آن را تامین کند و بنابراین هزینه‌های آن افزایش می‌یابد. لذا هر چه کشوری زیرساخت‌های بهتری در زمینه، ارتباطات، آب، برق، انرژی، جاده و غیره داشته باشد، انتظار می‌رود که مورد توجه بیشتر سرمایه‌گذاران خارجی قرار گیرد؛
- **مالیات:** از آنجایی که مالیات به عنوان یکی از عوامل هزینه‌ای محسوب می‌شود، وضعیت آن اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. در واقع از آنجایی که مالیات یک قانون است، هم هزینه مستقیم برای سرمایه‌گذار دارد که مربوط به میزان مالیات پرداختی است و هم هزینه غیرمستقیم که مربوط به مسائل حقوقی و قانونی می‌باشد؛
- **نرخ ارز:** سرمایه‌گذاران خارجی وابستگی زیادی به نرخ ارز دارند، زیرا از یک طرف آنها سرمایه خود را در قالب ارز خارجی به کشور وارد می‌کنند و از طرف دیگر نیز هنگام اتمام فعالیت یا انتقال بازده فعالیت خود بایستی از ارز خارجی استفاده کنند. بدین ترتیب نرخ ارز می‌تواند به گونه‌ای تغییر کند که هر چند از نظر پول محلی سود کسب کرده باشند اما پس از تبدیل آن به پول خارجی (مثلاً دلار) فعالیت آنها زیان‌ده باشد یا سود اندکی حاصل شود. بنابراین تغییرات نرخ ارز و انتظارات مربوط به آن نقش مهمی در تصمیم به سرمایه‌گذاری خارجی ایفا می‌کند؛
- **ریسک سیاسی:** یکی از موارد مهم در سرمایه‌گذاری خارجی، ریسک سیاسی در کشور موردنظر است. عموماً سرمایه‌گذاران از کشورهایی که در معرض درگیری با کشورهای دیگر، جنگ، تحریم، جنگ داخلی، نزاع حزبی، شورش، اختلاف مذهبی و قبیله‌ای و ... هستند دوری می‌جویند. دلیل این امر مشخص است، هر یک از این موارد می‌تواند به تعطیلی، تعلیق، ضبط و مصادره اموال، غارت، تنش، نوسان، نااطمینانی، بلوکه شدن دارایی‌ها، جریمه، افزایش هزینه و ... منجر شود. بنابراین سرمایه‌گذاران عموماً خود را در معرض چنین ریسک‌هایی قرار نمی‌دهند؛

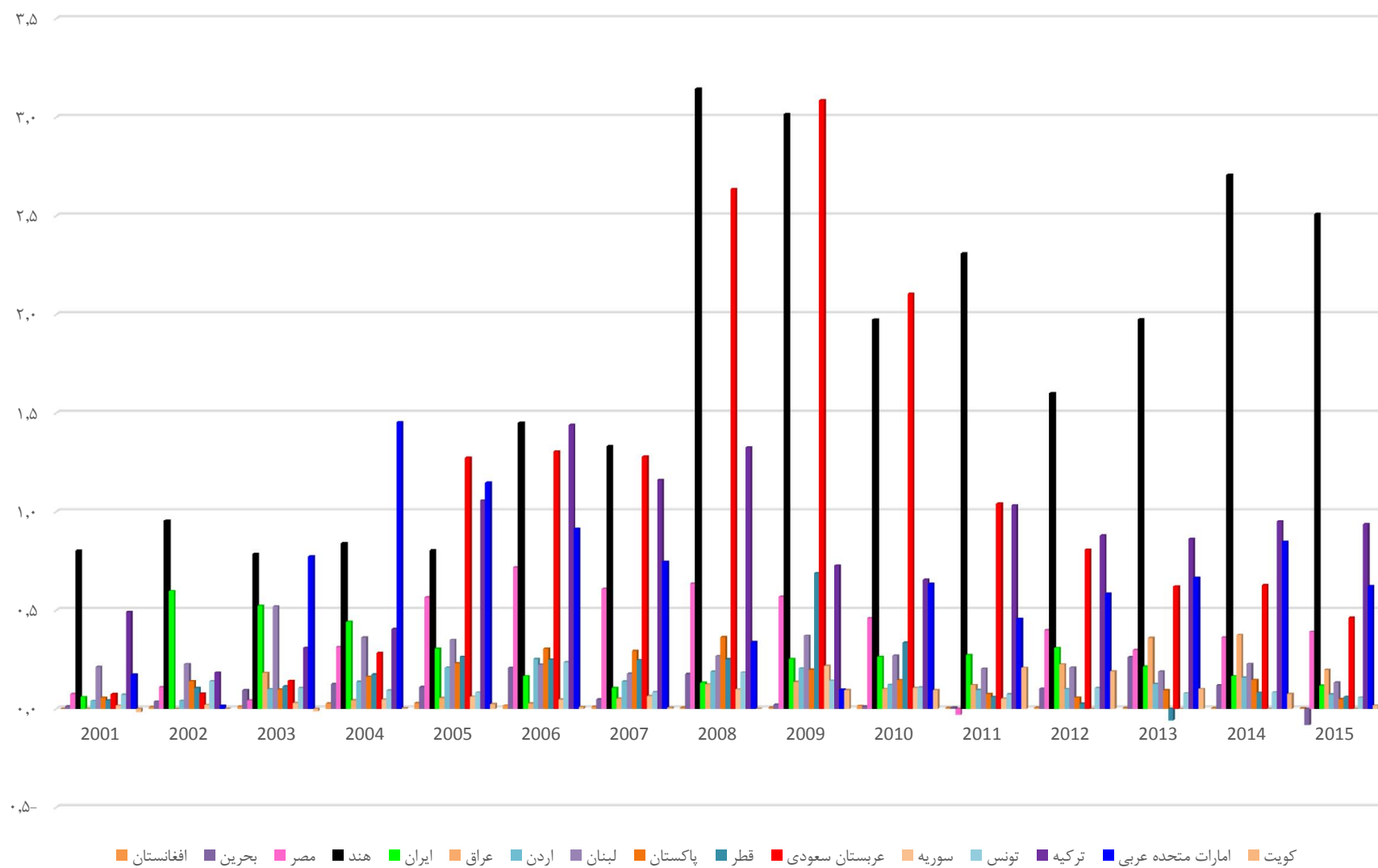
۲-۴- وضعیت جمهوری اسلامی ایران از نظر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

در این بخش سعی داریم وضعیت کلی ایران از نظر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را مورد بررسی قرار دهیم. برای این منظور سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران را با کشورهای همسایه، سایر کشورهای منطقه و چند کشور از شمال آفریقا مقایسه می‌کنیم. از نظر نگارنده، یک معیار مناسب برای انجام این مقایسه بین کشوری، نسبت خالص ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در یک کشور به کل مقدار آن در جهان (سهام از کل) می‌باشد.^۴ کشورهای مورد بررسی در این مقایسه عبارت‌اند از ایران، پاکستان، هند، افغانستان، ترکمنستان، آذربایجان، گرجستان، ترکیه، عراق، سوریه، عمان، اردن، کویت، عربستان سعودی، قطر، بحرین، امارات متحده عربی، یمن، مصر، لیبی و لبنان.

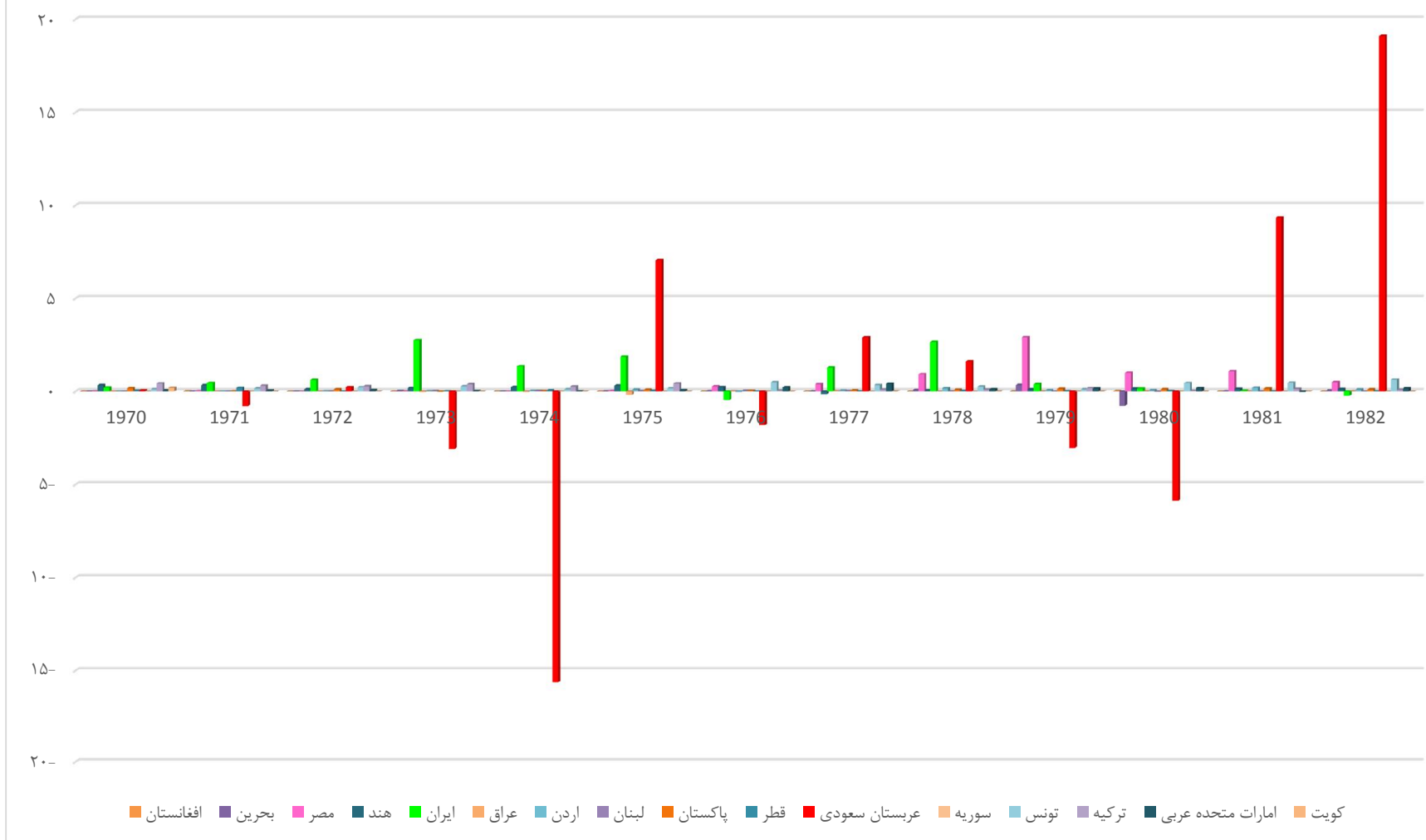
^۴ آمار مربوطه از مرکز داده‌ی کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل، آنکتاد (UNCTAD) گرفته شده است. حداکثر فاصله زمانی برای دریافت داده از این مرکز، فاصله ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۵ می‌باشد.

سهم کشورهای منطقه از کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در فاصله ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۵ در نمودار (۱) و همین متغیر برای فاصله ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۲ در نمودار (۲) آورده شده است. لازم به ذکر است که دلیل انتخاب فاصله ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۵ درک وضعیت فعلی کشورمان در میان سایر کشورها می‌باشد. از طرف دیگر فاصله ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۲ نیز به این دلیل انتخاب شده است که تا قبل از سال ۱۹۸۰ هیچ‌گونه تحریمی بر کشور تحمیل نشده بود و لذا می‌تواند مبنایی برای مقایسه باشد. همچنین شایان توجه است که در دوره ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۲ عربستان سعودی دارای ناهمگونی شدیدی با کشورهای منتخب بوده است. به همین دلیل در نمودار (۳) عربستان سعودی کنار گذاشته شده است تا بتوان به مقایسه جایگاه ایران در میان سایر کشورهای منطقه پرداخت.

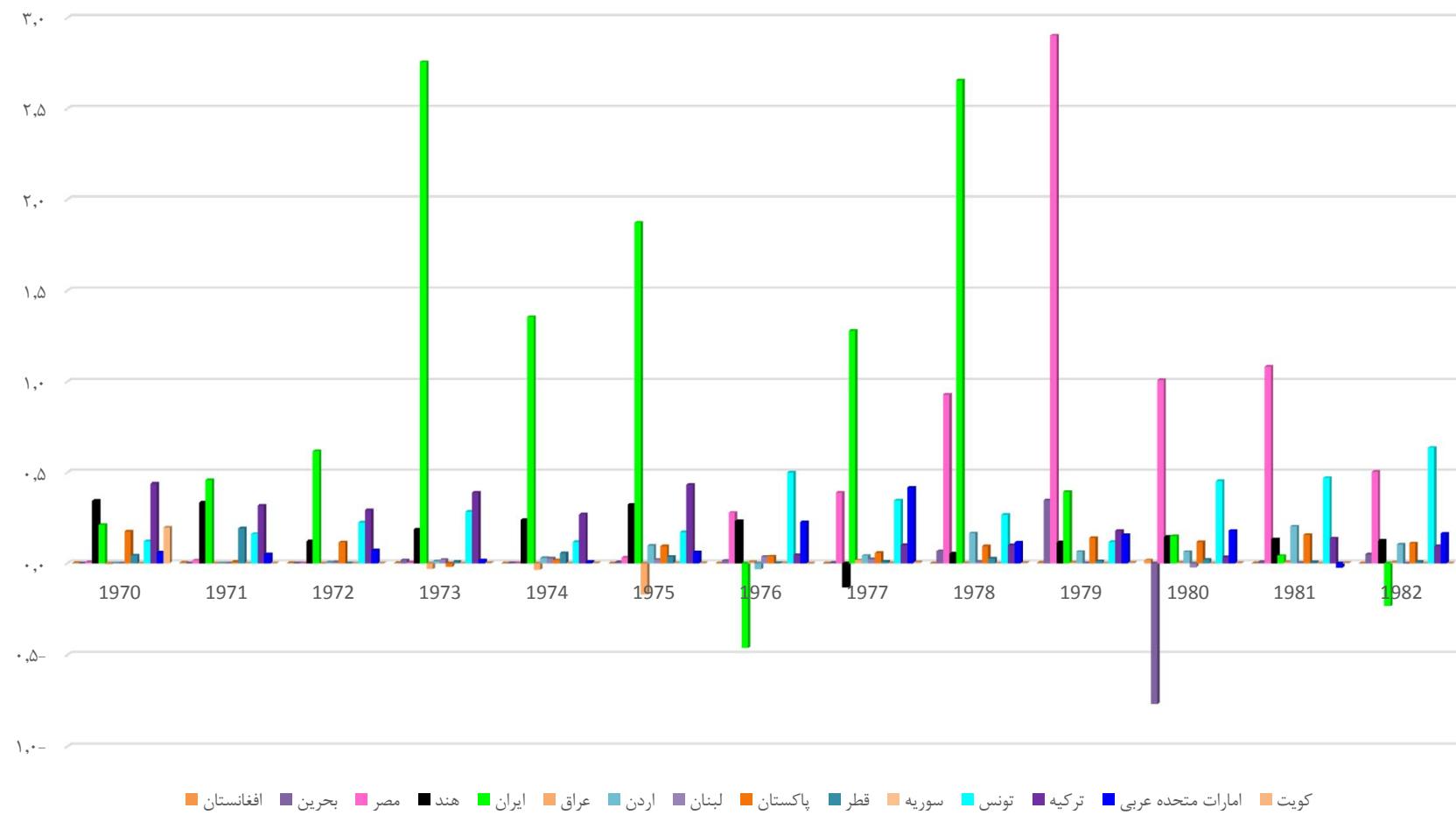
نمودار (۱): وضعیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منطقه در دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۵

نمودار (۲): وضعیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منطقه در دوره ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۲

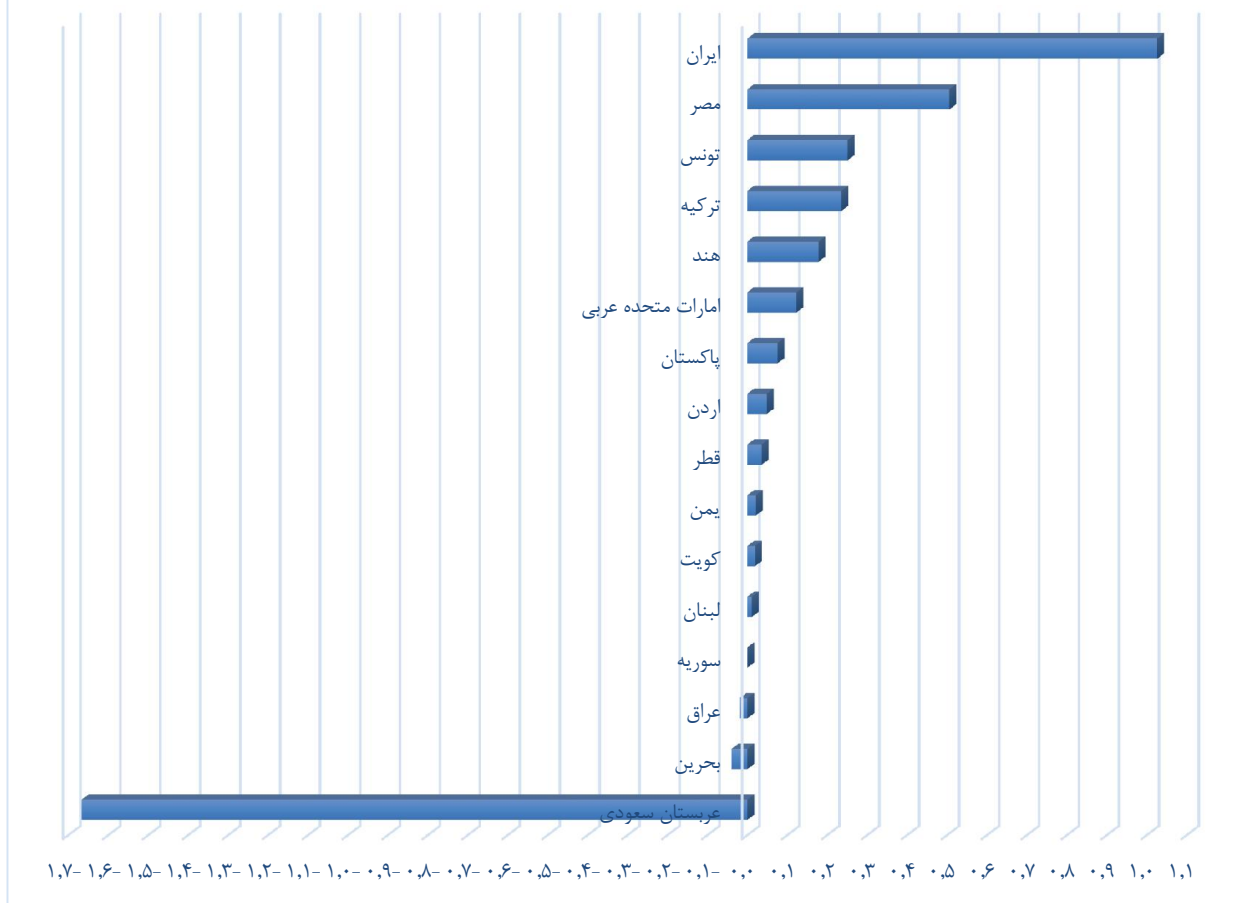

نمودار (۳): وضعیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منطقه در دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۵ به جز عربستان سعودی

برای ارائه مقایسه بهتر از این دو دوره، میانگین‌هایی از سهم کشورها از سرمایه‌گذاری خارجی گرفته شده است. برای سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰ (قبل از اجرای تحریم‌ها) میانگین ساده سهم کشورها به صورت زیر بوده است:

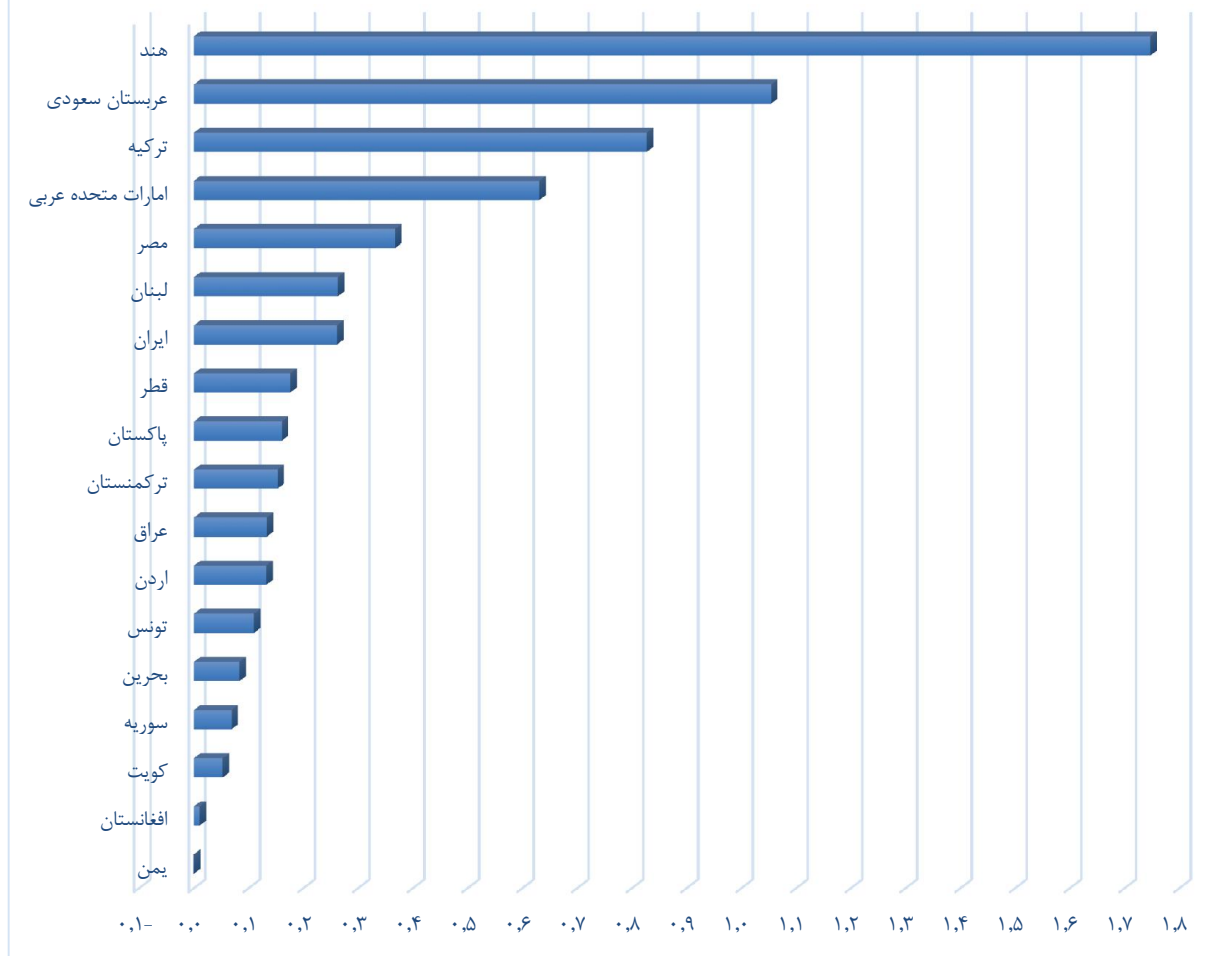
نمودار (۴): متوسط سهم کشورهای منطقه از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دوره ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰

همانطور که از این نمودار مشخص است جمهوری اسلامی ایران در این دوره بیشترین سهم را داشته است و به طور متوسط سالانه ۱۰٫۲ درصد از جریان سرمایه‌گذاری مستقیم جهانی به ایران وارد شده است. در مقابل، عربستان سعودی بدترین وضعیت را داشته است و همواره با خروج سرمایه‌گذاری خارجی مواجه بوده است. همچنین میانگین این شاخص برای سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۵ نیز به صورت زیر می‌باشد:

نمودار (۵): متوسط سهم کشورهای منطقه از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دوره

۲۰۰۱ تا ۲۰۱۵

در این دوره کشور ایران به میانه‌های جدول سقوط می‌کند و حدود ۰٫۲۶ درصد از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به خود اختصاص می‌دهد. با کنار هم قرار دادن این دو نمودار، شکل زیر حاصل می‌شود که نشان می‌دهد کشورهای مورد بررسی، در این دو دوره به‌طور متوسط چه روندی را طی کرده‌اند:

نمودار (۶): مقایسه متوسط سهم کشورهای منطقه از سرمایه‌گذاری خارجی در دو دوره

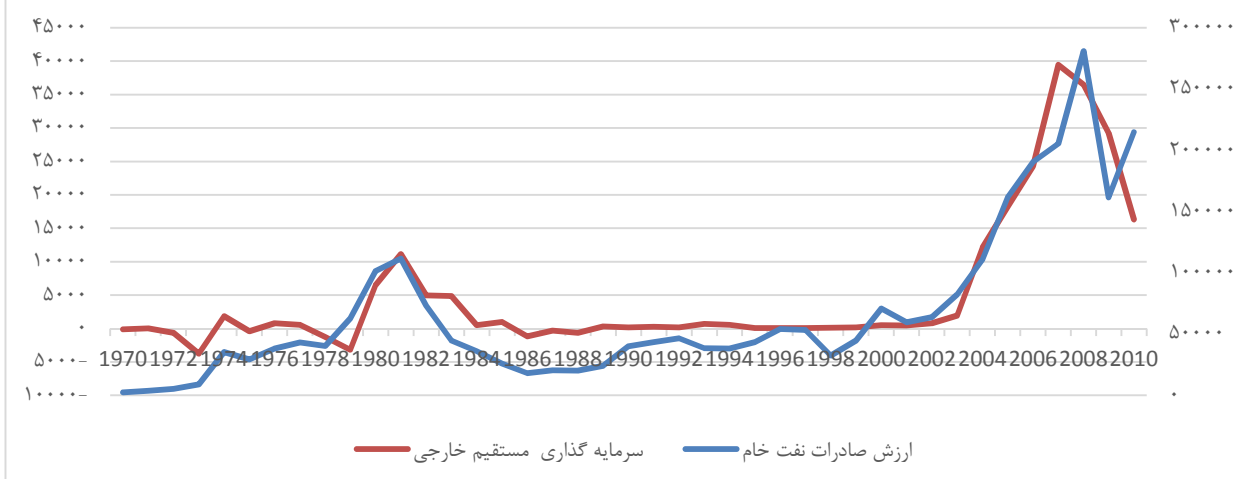

از نمودار فوق مشخص می‌شود که اکثر کشورهای مورد بررسی در هزاره سوم به طور متوسط وضعیت نسبتاً بهتری نسبت به قبل از آن داشته‌اند. کشورهای انگشت‌شماری که وضعیت آنها در دوره دوم نسبت به اول بدتر شده است شامل ایران، تونس، مصر و یمن می‌شوند. مشخص است که عملکرد ایران نسبت به سه کشور دیگر به مراتب بدتر بوده است. همچنین در میان کشورهای مورد بررسی عربستان سعودی بهترین عملکرد را داشته است به طوری که از ۱٫۷- از دوره اول به ۱٫۰۵ در دوره دوم جهش کرده است.

البته ذکر این نکته در مورد عربستان خالی از لطف نیست که مقایسه خالص جریان ورود سرمایه‌گذاری خارجی به عربستان با ارزش نفت صادراتی آن این فرضیه را تقویت می‌کند که عمده سرمایه‌گذاری مستقیم وارد شده به عربستان جذب بخش نفت شده و برای افزایش ظرفیت تولید به کار گرفته شده است. در شکل زیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (میلیون دلار) و ارزش صادرات نفت خام عربستان^۷ (میلیون دلار، محور سمت چپ) برای سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۰ مشاهده نمود:

^۷ داده‌های مربوط به صادرات نفت از پایگاه داده اوپک گرفته شده است.

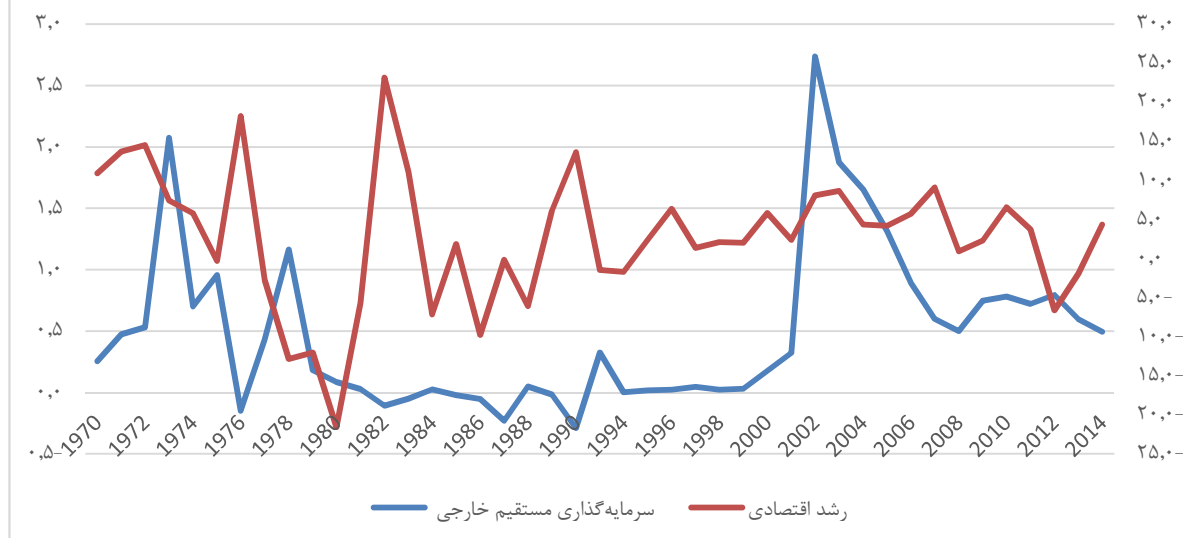
نمودار (۷): مقایسه صادرات نفت خام و سرمایه‌گذاری خارجی در عربستان

۲-۵- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولید داخلی در ایران

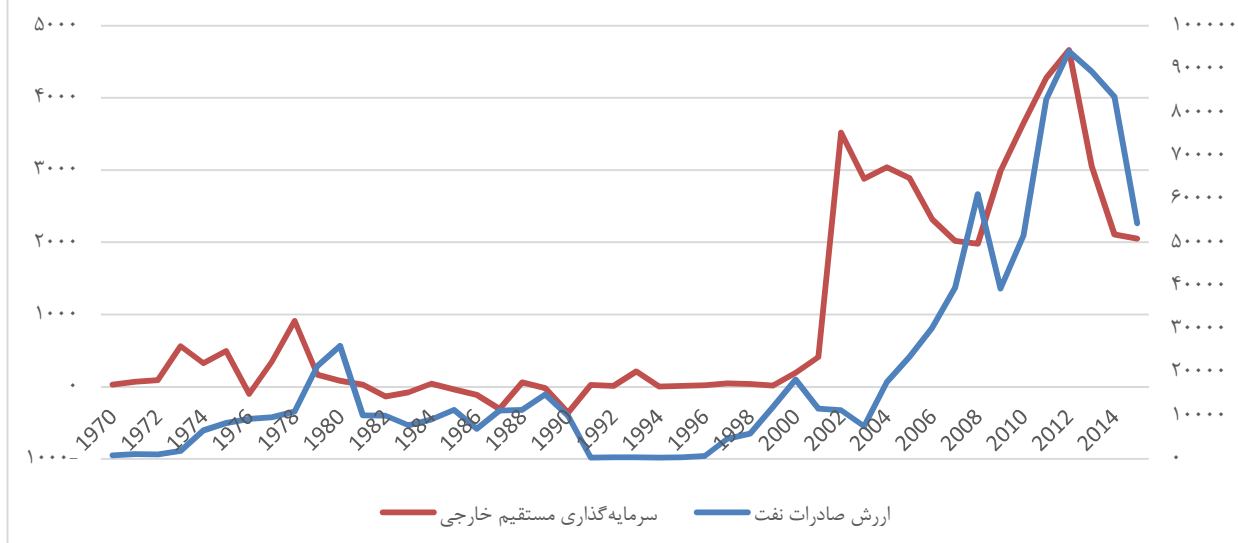
در این بخش مروری بر وضعیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران و ارتباط آن با رشد اقتصادی خواهیم داشت. در نمودار زیر رشد اقتصادی ایران (محور سمت چپ) در مقابل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (درصد از تولید داخلی) ترسیم شده است. همان‌طور که از این نمودار مشاهده می‌شود نمی‌توان رابطه قوی بین رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این دوره یافت. یکی از دلایل این امر آن است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این دوره بسیار اندک بوده است و لذا رشد اقتصادی تحت تاثیر عوامل دیگری بوده است.

نمودار (۸): مقایسه رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران

از طرف دیگر مقایسه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (میلیون دلار) و ارزش صادرات نفت (میلیون دلار، محور سمت چپ) حاکی از آن است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با یک یا دو وقفه منجر به افزایش صادرات نفت شده است. این بدان معناست که بخش زیادی از سرمایه‌گذاری خارجی در بخش نفت انجام شده است. هر چند این تناظر در عربستان به مراتب قوی‌تر از ایران است.

نمودار (۹): مقایسه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی ایران

۳- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تحریم:

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هم به صورت مستقیم و هم غیرمستقیم تحت تاثیر تحریم‌های اقتصادی می‌باشد. در حالت مستقیم، تحریم‌های واردات منجر به آنها می‌شوند که سرمایه‌گذار نتواند کالاهای تولیدی خود را به کشورهای دیگر صادر کند. همین طور تحریم صادراتی نیز منجر به آن می‌شود که نتواند کالاهای موردنظر خود را از آنجا وارد کند. تحریم‌های مالی نیز که به طور کلی مانع از مبادلات مالی می‌شود و سرمایه‌گذار نمی‌تواند مبادلات خود را با جهان خارج انجام دهد. همین‌طور دولت آمریکا و یا سایر سازمان‌های بین‌المللی قوانینی علیه شرکتی که با کشور تحریم‌شده مبادلات داشته باشد، انجام می‌دهد و این ممکن است منجر به افزایش هزینه‌های فعالیت در کشور تحریم‌شده شود. در حالت غیر مستقیم نیز تحریم به معنای افزایش ریسک فعالیت در کشور مذکور می‌باشد. زیرا تحریم یک علامت مشخص به کشور تحریم‌شده می‌دهد و آن خصومت و دشمنی تحریم‌کننده با آن است و این می‌تواند منجر به افزایش تنش و درگیری شود. همچنین بسیاری از تحریم‌ها در آستانه جنگ‌ها رخ می‌دهند و تحریم‌ها می‌توانند جرقه‌ای برای شروع جنگ باشند. در چنین وضعیتی سرمایه‌گذاری در کشور تحریم‌شده فعالیتی بسیار پرخطر محسوب می‌شود.

با این وجود در بسیاری از موارد تحریم‌ها منجر به درگیری نمی‌شوند و در بسیاری از موارد مسئله مورد اختلاف حل شده و توافق بین طرفین حاصل می‌شود. در چنین مواردی کشور (یا کشورهای) تحریم‌کننده اقدام به رفع تحریم‌ها می‌نمایند. چنین امری منجر به ایجاد فرصت برای سرمایه‌گذاری خارجی می‌شود. با این وجود در دوره‌ی ابتدایی پس از رفع تحریم‌ها دوره‌ای از نااطمینانی وجود دارد که در آن سرمایه‌گذاران خارجی هنوز نسبت به رفع کامل تحریم‌ها مطمئن نیستند و یا احتمال بازگشت تحریم‌ها را می‌دهند. از طرف دیگر اگر این دوره به درازا بکشد، کشور موردنظر از منافع ناشی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی محروم می‌ماند. بنابراین دولت‌ها پس از رفع تحریم‌ها فرصت‌هایی برای بهبود وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی دارند.

۳-۱- تجربه سایر کشورها در تشویق سرمایه‌گذاری خارجی پس از تحریم

کشورها پس از رفع تحریم، رویکردهای متفاوتی در این مورد داشته‌اند. برای برخی از آنها سرمایه‌گذاری خارجی حتی پیش از تحریم نیز اهمیت چندانی نداشته است، اما برای برخی یک متغیر استراتژیک بوده است. برای برخی کشورها در این زمینه چند محدودیت وجود داشته است. اول آن که تحریم بسیاری از کشورهایی که اخیراً تحریم شده‌اند، هنوز به پایان نرسیده‌اند. از طرف دیگر هر چه به سال‌های دورتر بازگردیم، مقایسه و اقدامات آنها برای زمان حاضر نامناسب‌تر است. یکی از دلایل این امر آن است که شرایط بین‌المللی نسبت به گذشته بسیار فرق کرده است. برای نمونه سازمان تجارت جهانی که اثرات مهمی در روابط بین‌الملل داشته است، در سال ۱۹۹۵ تاسیس شده است و بنابراین شرایط بین‌الملل در دو سوی این سال همگن نیست.

محدودیت دوم آن است که در بسیاری از کشورهای مورد تحریم، سرمایه‌گذاری خارجی هیچ‌گاه جزء اولویت‌های اصلی دولت نبوده است و بنابراین پس از تحریم نیز نمی‌توان در اسناد و سیاست‌گذاری‌های دولت، اقدامی در این زمینه یافت. این کشورها عموماً درگیر جنگ‌های داخلی و خارجی، تنش‌های بین‌المللی، عدم حاکمیت قانون، عدم توجه به دموکراسی و بسیاری از مشکلات حاد دیگر بوده‌اند که سرمایه‌گذاری خارجی در مقابل آنها اهمیت چندانی نمی‌یابد.

در برخی از کشورها نیز تمرکز و ماهیت تحریم‌ها به‌گونه‌ای بوده است که اثر چشم‌گیری بر سرمایه‌گذاری خارجی نداشته‌اند. بنابراین نیازی به اتخاذ اقدامات خاص توسط پس از رفع تحریم‌ها نبوده است. بنابر آنچه بیان شد یافتن نمونه‌های مفید در این زمینه بسیار مشکل است. با این وجود با بررسی کشورهای تحریم شده مشخص شد که سه کشور لیبی، فلسطین و افریقای جنوبی پس از رفع تحریم‌ها اقداماتی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی انجام داده‌اند. در ادامه تجربه این دو کشور به همراه مختصری از تاریخچه تحریم آنها ارائه می‌شود.^۸

۳-۲- لیبی

تاریخچه تحریم‌ها: استرالیا، کانادا، سازمان ملل و ایالات متحده در واکنش به سرکوب شدید معترضان در لیبی در اواخر ماه فوریه ۲۰۱۱، تحریم‌هایی بر سرهنگ معمر قذافی و رژیم وی اعمال کردند. اولین هدف این تحریم‌ها توقف اقدامات سرکوب‌گرانه وی و هدف دوم حذف قذافی، خانواده و هم‌پیمانان وی از قدرت بود. در این راستا

- استرالیا ممنوعیت مسافرتی اعمال کرده و دارایی‌های مالی قذافی و ۲۲ نفر از اعضای دولت وی را بلوکه کرد؛
- کانادا دارایی‌های این کشور را بلوکه کرد و هر گونه مبادله مالی با قذافی، دولت و تمام سازمان‌ها و نهادهای لیبی از جمله بانک مرکزی آن را ممنوع نمود؛
- ایالات متحده در فوریه ۲۰۱۱ دارایی‌های قذافی را بلوکه کرده، کمک نظامی به این کشور را قطع نمود و ۳۰ میلیون دلار از دارایی‌هایی این کشور را بلوکه کرد؛
- سازمان ملل با اتفاق آرا به بلوکه کردن دارایی‌ها و محدودیت مسافرتی بر قذافی، خانواده وی و ۱۰ نفر از مهم‌ترین هم‌پیمانان وی رای داد. این سازمان همچنین تحریم تسلیحاتی بر رژیم قذافی اعمال کرد.

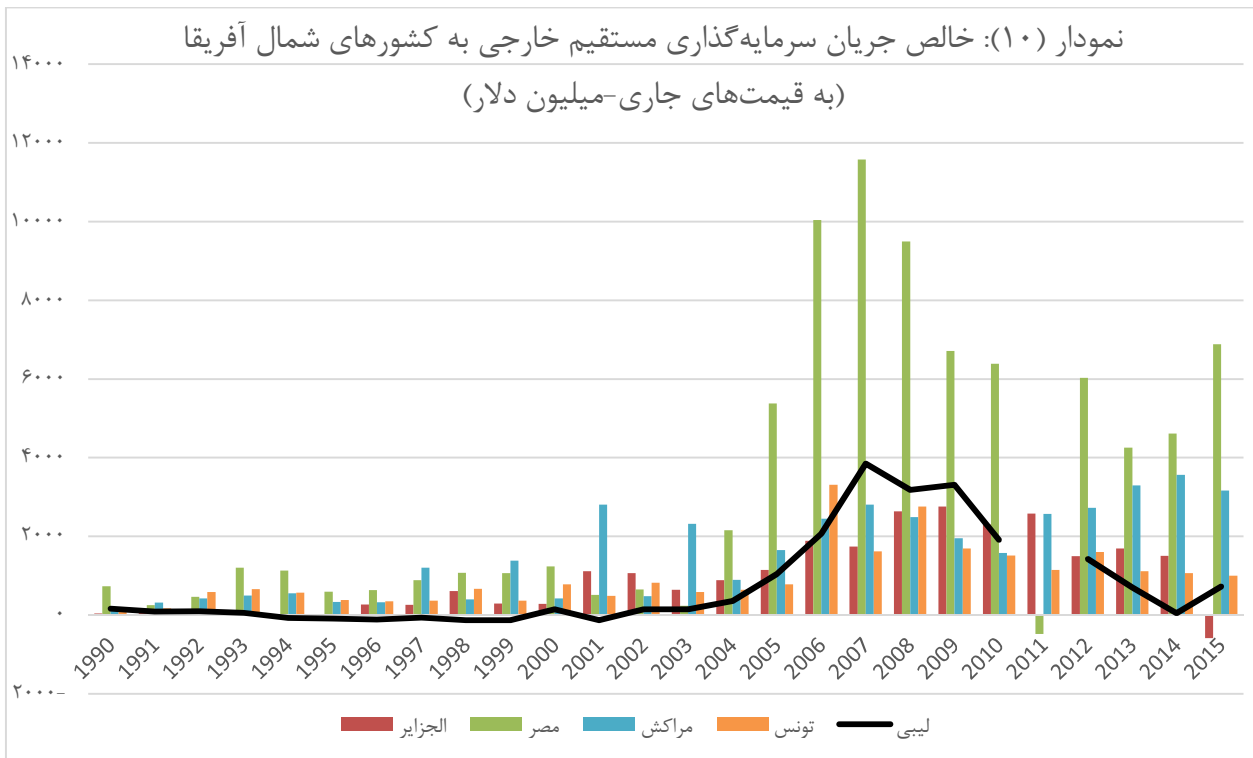
به دنبال اصرار قذافی بر ماندن بر سر قدرت و سخت‌گیری بر مخالفان، سازمان ملل یک منطقه پرواز ممنوع ایجاد نمود. در آوریل ۲۰۱۱ ایالات متحده تحریم‌ها بر لیبی را گسترش داده و تعداد دیگری از سران دولتی و نهادهای تحت کنترل دولت را به فهرست خود اضافه نمود. ایالات متحده، بریتانیا و فرانسه مستشاران نظامی و کمک پنهانی برای شورشیان تأمین کرده و ناتو نیز محدودیت‌های هوایی اعمال نمود.

خاتمه تحریم‌ها: در ماه اکتبر نیروهای شورشی تقریباً کنترل تمامی شهرها به جز سرت و بنی ولید را به دست گرفتند که آخرین پناهگاه‌های قذافی بودند. با کمک نیروهای هوایی ناتو، جنگنده‌های شورشیان توانستند قذافی را کشته و پسر وی، معتمد را نیز در ۲۰ اکتبر ۲۰۱۱ در شهر سرت دستگیر کنند. هدف دوم یعنی حذف قذافی و همراهان وی از قدرت حاصل شد اما محافظت از شهروندان لیبی به طور کامل محقق نشد. به دنبال مرگ قذافی، شورای انتقالی ملی با چالش چشمگیری برای خلع سلاح از نیروهای نظامی مختلف (و رقیب) در سطح کشور مواجه شد و بایستی آنها را تحت یک نیروی امنیت ملی متحد می‌نمود.

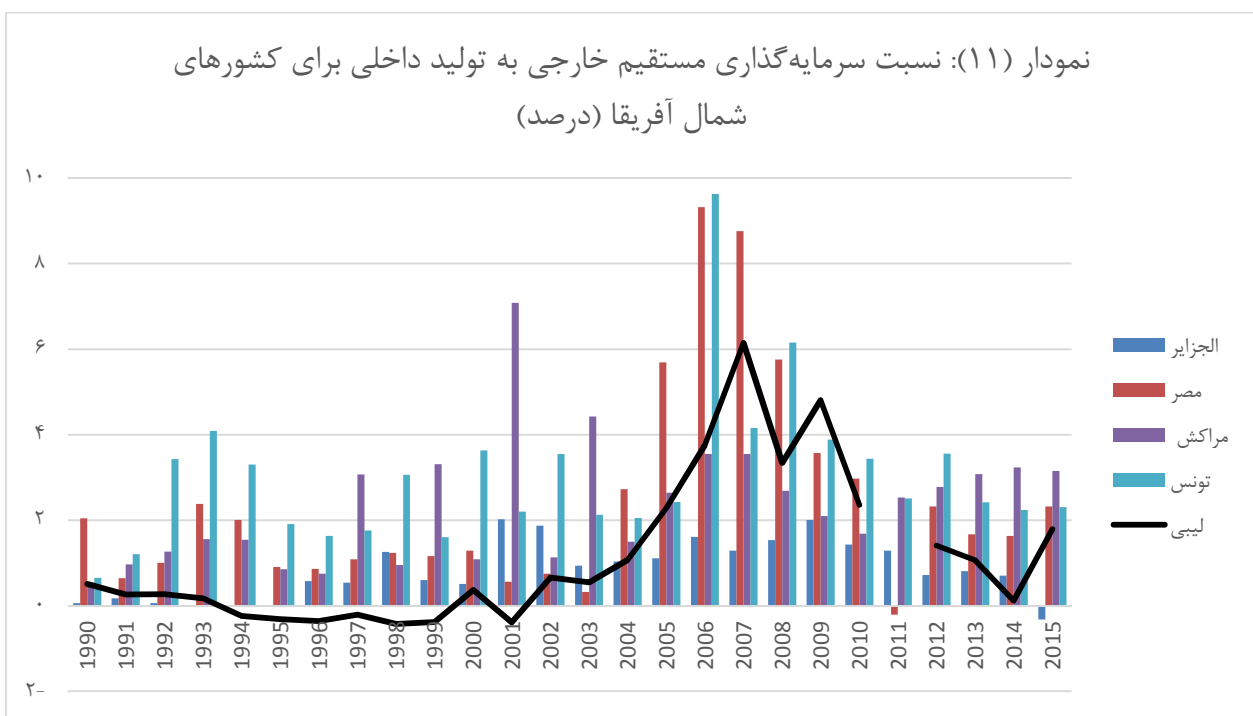
وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی: در نمودار زیر وضعیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای شمال آفریقا برای فاصله ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵ نشان داده شده است (برای سال ۲۰۱۱ داده‌ای در دسترس نیست). همانطور که مشاهده می‌شود از سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۴ خالص سرمایه‌گذاری کشور لیبی (خط ممتد مشکی رنگ) غالباً کمتر از سایر کشورهای همسایه بوده و مقدار آن نیز بسیار ناچیز بوده و حتی گاهی مقدار منفی داشته است. در سال ۲۰۰۵ سرمایه‌گذاری در این کشور شروع به افزایش می‌کند و تا سال ۲۰۰۷ روند افزایشی دارد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این کشور در سال‌های ۲۰۰۷، ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ به جز مصر از سایر کشورهای منطقه خود بالاتر بوده است. سرانجام در سال ۲۰۱۰ سطح این متغیر رو به کاهش می‌گذارد ولی با این وجود همچنان از سطح سرمایه‌گذاری خارجی تونس و مراکش بیشتر است. با وقوع

^۸ در رابطه با شواهد مربوط به تحریم برای این دو کشور از مقاله هافبوئر و همکاران (۲۰۱۲) با عنوان «Post-2000 Sanctions Episodes» استفاده شده است.

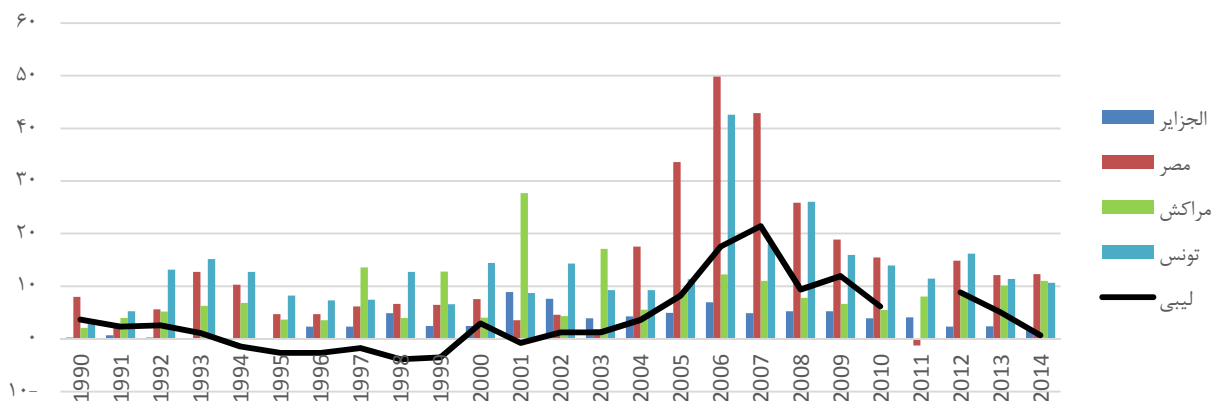
درگیری‌های سال ۲۰۱۱ و به دنبال آن تحریم‌های بین‌المللی این متغیر افت شدیدی پیدا می‌کند. به طوری که در سال ۲۰۱۲ و همچنین سال‌های بعد از آن سرمایه‌گذاری خارجی لیبی از تمام کشورهای منطقه شمال آفریقا کمتر است.

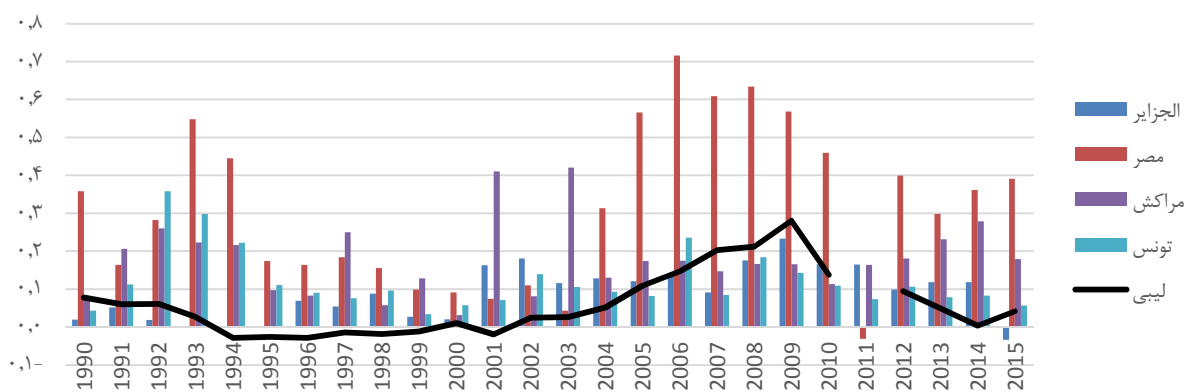
از آنجا که در شرایط خاص اقتصادی همچون جنگ و تحریم ممکن است سطح سرمایه‌گذاری خارجی به طور کامل وضعیت متغیر موردنظر را نمایش ندهد، سایر شاخص‌های مربوط به وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در این منطقه را نیز مورد بررسی قرار می‌دهیم.

نمودار (۱۲): نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به سرمایه ثابت برای کشورهای شمال آفریقا (درصد)

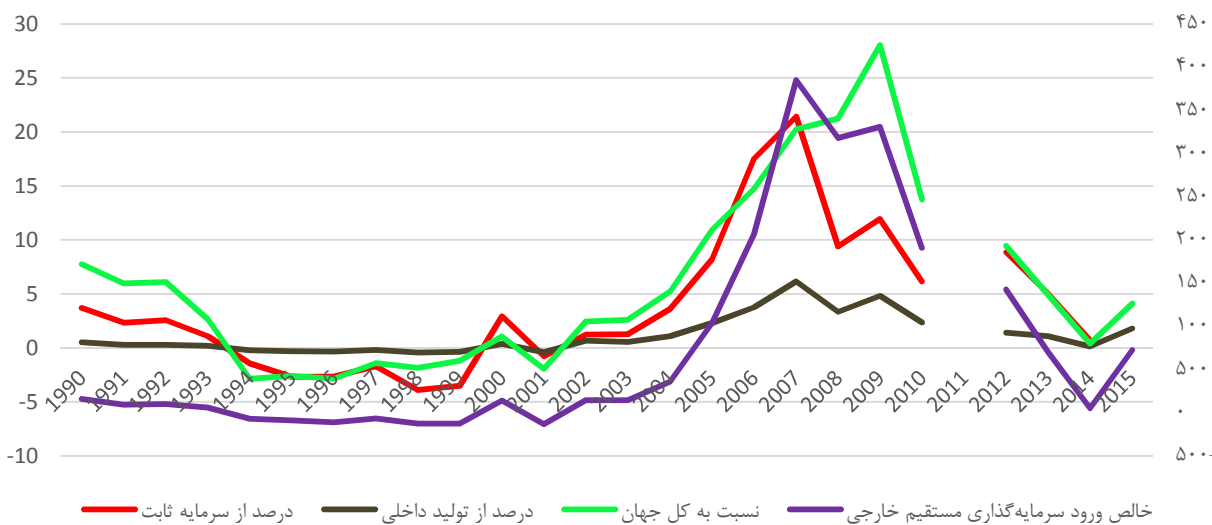

نمودار (۱۳): نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کل جهان (درصد)

نمودارهای فوق را می‌توان در نمودار زیر خلاصه کرد. در این نمودار تمامی شاخص‌های فوق تنها برای کشور لیبی نمایش داده شده است.

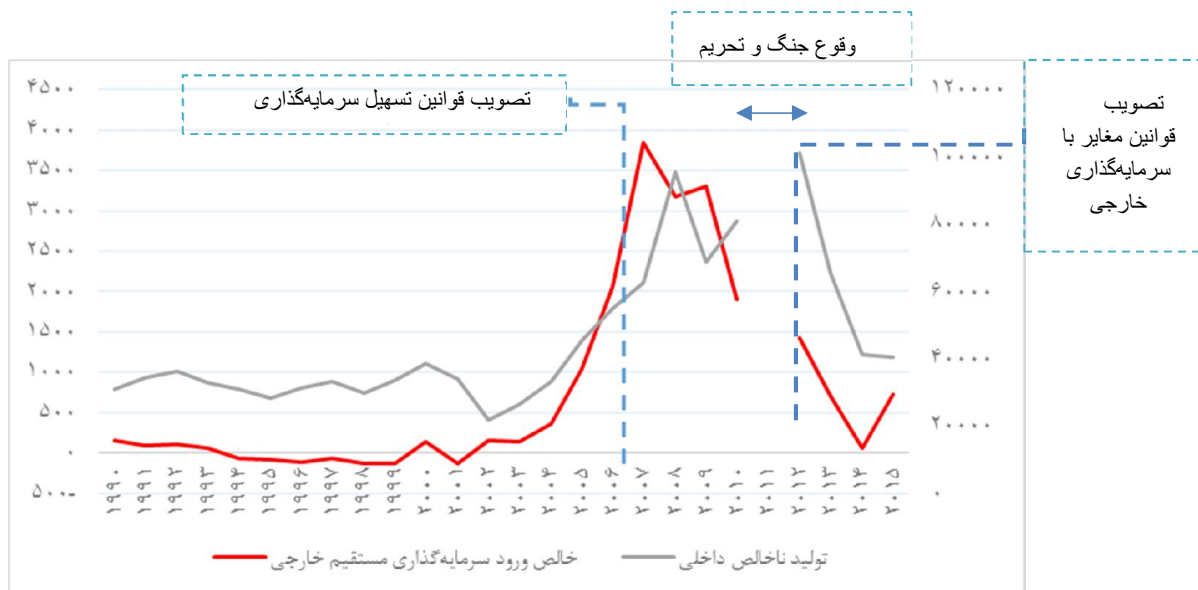
نمودار (۱۴): وضعیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در لیبی

همانطور که مشاهده می شود، هر چهار شاخص رفتار بسیار مشابه و سازگاری دارند و بررسی هر یک از آنها می تواند وضعیت سرمایه گذاری مستقیم خارجی در این کشور را نمایش دهد.

سیاست های لیبی برای تشویق سرمایه گذاری مستقیم خارجی: رهبر پیشین لیبی معمر قذافی ابتدا نسبت به سرمایه گذاری خارجی بی تفاوت و حتی گاهی مخالف آن بود. با این وجود در سال های پیش از ۲۰۱۱ نشانه هایی از تغییر در سیاست های وی در جهت تسهیل سرمایه گذاری خارجی مشاهده می شد. دلیل اصلی این امر نیاز مبرم به بازیابی اقتصاد رکود زده لیبی بود. این کشور در سال ۲۰۰۵ اقداماتی برای تسهیل سرمایه گذاری خارجی انجام داد و در سال ۲۰۰۶ قانونی (با عنوان حکم شماره ۲۰۶) تصویب شد که به سرمایه گذاران خارجی اجازه می داد شرکت های سهامی مشترک با سهامدارن لیبی تشکیل دهند و اجازه می داد شریکان خارجی تا ۶۵ درصد مالکیت آن شرکت را در اختیار داشته باشند. همچنین مصوبه دیگری در سال ۲۰۱۰ با عنوان قانون سرمایه گذاری تصویب شد که اجازه می داد در بخش های نسبتاً زیادی، سرمایه گذاران خارجی تا ۱۰۰ درصد مالکیت شرکت را در اختیار داشته و همچنین در برخی پروژه های معین معافیت مالیاتی داشته باشند. پس از برکناری قذافی، امید می رفت که حاکمیت جدید سیاست های مطلوب تری در این مورد اتخاذ کند اما از اصلاحات قانونی بعد از آن مشخص شد که این کشور رویکرد ملی گرایانه ای در مواجهه با سرمایه گذاری خارجی دارد. در جولای سال ۲۰۱۲ حکم شماره ۲۰۷ تصویب شد که به موجب آن سرمایه گذاران خارجی حداکثر می توانند ۴۹ درصد از مالکیت شرکت های سرمایه گذاری مشترک را در اختیار بگیرند (البته در صورت ارائه درخواست و بازبینی توسط وزارت اقتصاد، این مقدار می تواند تا حداکثر ۶۰ درصد افزایش یابد). همچنین سرمایه گذاری خارجی در برخی پروژه های عمومی مانند مخابرات، نفت و گاز، تولید برق و ... محدود شده است. همچنین اصلاحیه دیگری بر حکم مذکور اعمال شد و به موجب آن محدودیت های بیشتری بر سرمایه گذاری خارجی لحاظ شده است. این محدودیت ها شامل حداقل تعداد سهامداران (ده هزار سهامدار)، حداقل آورده سرمایه (۷۷۰ هزار دلار) و ممنوعیت تشکیل شرکت های با مسولیت محدود^۹ می شود.

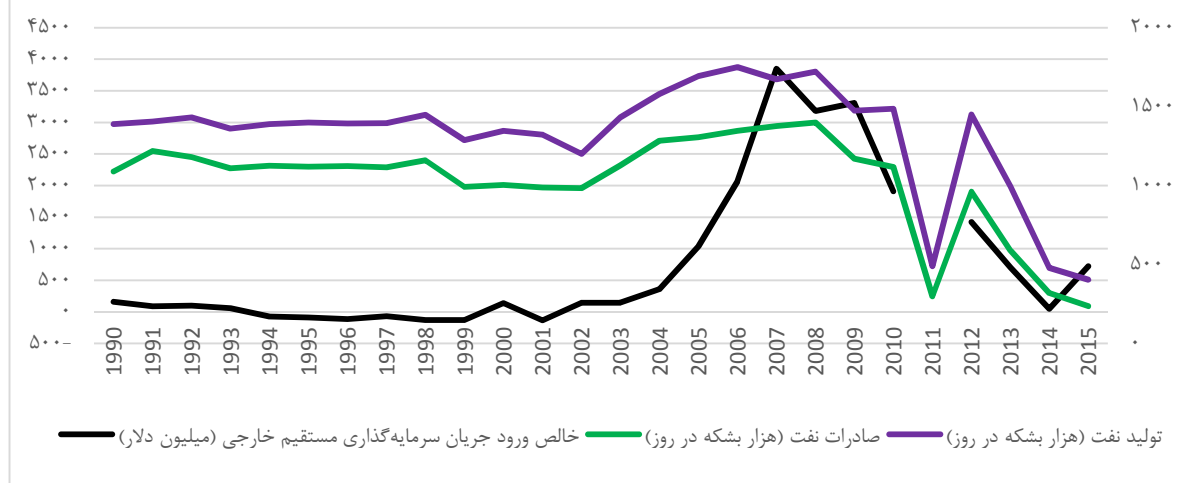
نمودار (۱۵): سیر وقایع موثر بر سرمایه گذاری خارجی در لیبی

از طرف دیگر اقتصاد لیبی همچون بسیاری از کشورهای صادرکننده نفت، وابسته به تولید و فروش نفت می باشد. در دوران قذافی با اتخاذ سیاست هایی برای تشویق و جذب سرمایه گذاری خارجی، بخشی از این سرمایه گذاری ها به بخش نفت وارد شده و توانسته است تولید نفت را تا حد قابل توجهی افزایش دهد. با این وجود با شروع درگیری ها در این کشور و به دنبال آن، اعمال تحریم ها بر این کشور، سرمایه گذاری خارجی، تولید نفت و صادرات آن به شدت کاهش یافته است. پس از حذف قذافی و برداشته شدن تحریم ها، تولید و صادرات نفت افزایش یافت، اما به دلیل نامساعد بودن شرایط و به دنبال آن تصویب برخی قوانین مغایر با سرمایه گذاری خارجی هم سرمایه گذاری و هم بخش نفت به شدت تضعیف شد.

^۹ limited liability companies

نمودار (۱۶): مقایسه وضعیت بخش نفت و سرمایه‌گذاری خارجی در لیبی

این کشور همچنان دچار درگیری‌های قبیله‌ای و آشوب سیاسی است و دولت وفاق ملی به شدت مورد انتقاد قرار گرفته است زیرا نتوانسته است خدمات اساسی همچون الکتریسته را برای شهروندان خود تامین کند. با این شرایط و بوروکراسی پیچیده و غیرپاسخگوی فعلی بسیاری از سرمایه‌گذاران وارد این کشور نخواهند شد (افدی‌آی اینتلیجنس، ۲۰۱۷).

دولت لیبی و مقامات بخش خصوصی به دنبال کسب سرمایه‌گذاری و حمایت مالی در مجمع بازسازی و سرمایه‌گذاری لیبی-بریتانیا به میزبانی دفتر امور بازارهای در حال توسعه در لندن بوده‌اند. سخنگویان که شامل معاون نخست وزیر لیبی، احمد متیق و رئیس شرکت ملی نفت لیبی، مصطفی صنع‌الله بوده است ادعا کردند که اگر این کشور بتواند سرمایه‌گذاری کافی جذب نماید، تولید نفت تا اواخر سال ۲۰۱۷ می‌تواند تا حدود ۷۰ درصد افزایش یابد. احمد متیق خاطر نشان کرد که «ما نیاز به سرمایه‌گذاران خصوصی داریم زیرا آنها دانش سرمایه‌گذاری در کشوری همچون لیبی را دارند». همچنین خاطر نشان کرد که «هدف لیبی بازگرداندن نفت خود به سطح پیش از انقلاب یعنی ۱٫۶ میلیون بشکه در روز است» (افدی‌آی اینتلیجنس، ۲۰۱۷).

در مجموع مرور اقتصاد لیبی نتایج آموزنده‌ای در رابطه با سرمایه‌گذاری خارجی به ما می‌آموزد. این کشور در ابتدای دوران قذافی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی بی‌توجه بوده است. اما از سال ۲۰۰۵ سیاست‌ها و قوانینی برای تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی اتخاذ می‌کند. بدین ترتیب سرمایه‌گذاری خارجی بهبود می‌یابد. بخشی از این سرمایه‌گذاری‌ها به بخش نفت وارد شده و تولید این بخش افزایش می‌یابد. بنابراین اقتصاد متکی به نفت لیبی ر شد قابل توجهی تجربه می‌کند. با وقوع انقلاب در لیبی فضای سیاسی-اقتصادی نامنی به وجود می‌آید و سرمایه‌گذاری خارجی کاهش می‌یابد. به دنبال آن تحریم‌های بین‌المللی اعمال می‌شود و در نتیجه اوضاع نامساعد سرمایه‌گذاری خارجی تشدید می‌شود. در اواخر سال ۲۰۱۱ انقلاب، پیروز شده و قذافی از قدرت برکنار می‌شود و به دنبال آن تحریم‌ها برداشته شده و کمک‌های بین‌المللی به دولت لیبی مجدداً برقرار می‌شود. در چنین شرایطی با توجه به ذخایر نفتی و فرصت بهبود تولید نفت توسط این کشور، سیاست‌گذاران لیبی راه معکوسی انتخاب کرده و به سمت تحدید سرمایه‌گذاری خارجی حرکت می‌کنند. طبیعی است که در چنین شرایطی، سرمایه‌گذاری خارجی، بخش نفت و به طور کلی اقتصاد دچار رکود شده و به زیان اقتصاد کشور می‌انجامد. در واقع لیبی را می‌توان یک تجربه ناموفق در موضوع فرصت‌های پس از رفع تحریم‌های بین‌المللی بر شمرد. البته برخی بیان کرده‌اند که تصویب این قوانین به دلیل اعمال فشار توسط برخی گروه‌های بانفوذ داخلی است که منافع آنها در گرو عدم حضور سرمایه‌گذاران داخلی است و گرنه حکومت لیبی در مقابل سرمایه‌گذاران خارجی رویکرد خصمانه ندارد (مجله آنالین «دیس ایز افریکا»^{۱۰}).

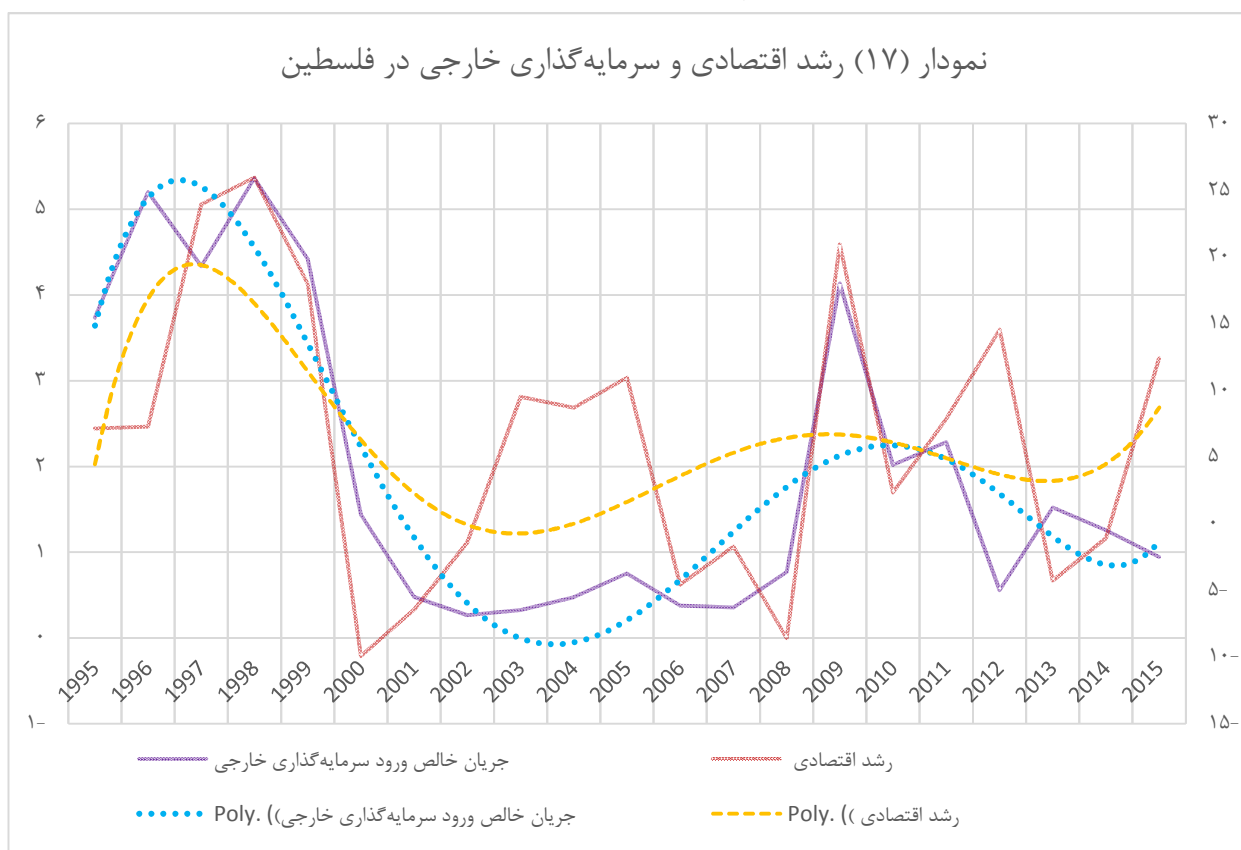
^{۱۰} This is Africa

۲-۳- فلسطین

تحریم‌ها: از نظر دولت ایالات متحده، حماس یک سازمان تروریستی محسوب می‌شود لذا پس از پیروزی حماس در انتخابات ژانویه ۲۰۰۶ ایالات متحده و اتحادیه اروپا تحریم‌های مالی بر حکومت فلسطین اعمال کردند. ایالات متحده و اتحادیه اروپا خواستار آن شدند که حماس از خشونت خودداری کند، اسرائیل را به رسمیت بشمارد و به تعهدات پیشین حکومت خودگردان فلسطین پایبند باشد. آنها برای دستیابی به این اهداف جریان کمک‌های خود را نیز قطع کردند. ایالات متحده همچنین بانک‌های کشورهای اطراف را تحت فشار گذاشت تا پرداخت‌های بانکی به فلسطین را مسدود نمایند.

رفع تحریم‌ها: در سال ۲۰۰۷ با انتخاب سلام فیاض به عنوان نخست وزیر و سلام محمود به عنوان رئیس جمهور، ایالات متحده تحریم‌های فلسطین را حذف کرد و مبادله با حکومت خودگردان فلسطین را آزاد نمود. در همان زمان اتحادیه اروپا نیز تصمیم گرفت کمک‌های مالی خود به فلسطین را از سر بگیرد. گفتنی است از سال ۱۹۷۱ تاکنون اتحادیه اروپا بزرگترین نهاد اهدای کمک‌های توسعه‌ای به فلسطین بوده است.

وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در فلسطین: در نمودار زیر خالص جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (درصد از تولید داخلی) و رشد اقتصادی (درصد، محور سمت چپ) برای فلسطین رسم شده است:

همانطور که مشاهده می‌شود رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در فلسطین تا حد زیادی با هم مرتبط بوده‌اند. البته باید توجه داشت که هر چند در نگاه اول به نظر می‌رسد که در سال‌های پس از ۲۰۱۱ این دو متغیر رفتار معکوس داشته‌اند، اما این دلیل آن است که در این سال‌ها متغیرهای فوق با وقفه نسبت به هم واکنش نشان داده‌اند. برای مثال در سال ۲۰۱۲ سرمایه‌گذاری خارجی کاهش می‌یابد، اما رشد اقتصادی در سال بعد از آن افت می‌کند. به همین شکل سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۲۰۱۳ افزایش می‌یابد، اما رشد اقتصادی در سال ۲۰۱۴ افزایش می‌یابد.

برای حل مشکل فوق، نو سانات کوتاه‌مدت متغیرها با استفاده از یک چندجمله‌ای مرتبه شش حذف شده است و نمودار حاصل از آن به صورت خط‌چین نمایش داده شده است. این نمودارها تا حدودی رفتار بلندمدت را نمایش می‌دهد. همانطور که از نمودارهای یکنواخت شده مشخص است نیز این دو متغیر رابطه نزدیکی با یکدیگر دارند.

سیاست‌های فلسطین برای تشویق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: گذشته از کمک‌های اتحادیه اروپا، آمریکای شمالی و جهان عرب به فلسطین، این کشور به دلیل داشتن شرایط حاد امنیتی و سیاسی، نتوانسته است سرمایه‌گذاری قابل توجهی به خود جذب کند. با این وجود فلسطین دارای اقتصادی بازاری است که بخش خصوصی نقش مهمی در آن برعهده دارد. موقعیت استراتژیک آن و نیاز به توسعه زیرساخت‌های اقتصادی باعث شده است که فلسطین، کشوری مملو از فرصت‌های بالقوه برای سرمایه‌گذاران باشد.

دولت فلسطین در سال‌های منتهی به ۲۰۱۳ یک چارچوب مقرراتی تنظیم نموده است که در جهت تسهیل سرمایه‌گذاری می‌باشد. بر اساس قاعده عدم تبعیض، تمام مزیت‌هایی که در قانون پیش‌بینی شده است هم در اختیار سرمایه‌گذاران محلی و هم خارجی قرار خواهد گرفت. از جمله این مزایا می‌توان به محافظت (تضمین) در برابر سلب مالکیت، تضمین برای بازگشت به میهن، مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی و غیره اشاره کرد (پورتال بازرگانی سانتاندر: فلسطین). از جمله اقدامات مهم در این دوره می‌توان به انتشار راهنمای انجام کسب‌وکار در فلسطین توسط مرکز تجارت فلسطین اشاره کرد. در این راهنما اطلاعات مفصلی از وضعیت اقتصاد فلسطین از جمله واردات، صادرات و مجوزهای مربوطه، ساختار حقوقی کسب‌وکار، هزینه‌های انجام کسب‌وکار (از قانون کسب‌وکار گرفته تا هزینه نیروی کار، دستمزد، زنان، تعطیلات، انرژی، آب، حمل‌ونقل، حق کپی و سایر مسائل)، تامین مالی، مالیات‌ستانی، آب‌وهوا، توافقات بین‌المللی، فرصت‌های اقتصادی و مسائل دیگر می‌پردازد (مرکز تجارت فلسطین (پال‌ترید)، ۲۰۱۴).

در اواخر دهه ۹۰ میلادی فلسطین شاهد وضعیت بسیار ایده‌آلی از نظر سرمایه‌گذاری خارجی بوده است (حدود ۵ درصد از تولید ناخالص داخلی^{۱۱}). از اقداماتی که در این دوره انجام شده است می‌توان به تاسیس نهادهای مختلف برای بهبود سرمایه‌گذاری اشاره کرد. برای مثال می‌توان به تاسیس سازمان تشویق سرمایه‌گذاری^{۱۲} و نهاد شهرک‌های صنعتی و مناطق آزاد فلسطین^{۱۳} اشاره کرد. لازم به ذکر است که نهاد شهرک‌های صنعتی و مناطق آزاد فلسطین یکی از استرژئی‌های اصلی بود که حکومت فلسطین برای جذب سرمایه‌گذاری به منظور بازیابی و توسعه اقتصاد فلسطین اتخاذ نمود.

بدیهی است که رشد اقتصادی، متکی به فضایی ایمن، قابل پیش‌بینی و مرزهای کارآمد است تا بتواند رقابت‌پذیری را بهبود داده و سرمایه‌گذاران را جذب نماید. با بهبود این شرایط، سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی به اقتصاد موردنظر متمایل شده و برای فعالیت، نیازمند خدمات صنعتی و زیرساخت‌ها خواهند بود. شهرک‌های صنعتی، به ویژه آنهایی که در مرز بین فلسطین و اسرائیل قرار گرفته‌اند می‌توانند این وظیفه را به خوبی انجام داده و در بهبود رشد نقش ایفا کنند. همانطور که بیان شد در اواخر دهه ۹۰ میلادی تعدادی از این شهرک‌ها تاسیس شد و به خوبی توانستند سرمایه‌گذاری خارجی و رشد اقتصادی را تقویت کنند. با وجود شروع امیدوارکننده این گونه شهرک‌ها، از سال ۲۰۰۰ به دلیل بروز نااطمینانی سیاسی، محدودیت‌های تحمیلی بر جابجایی کالاها و خدمات فلسطین توسط دولت اسرائیل و دخالت‌های آنها در امور فلسطین این رویه متوقف شد. از میان شش شهرک صنعتی که برنامه‌ریزی و ساخته شد تنها یک شهرک (شهرک صنعتی غزه) توانست به حیات خود ادامه دهد و مابقی همگی فعالیت خود را متوقف نمودند. بدین ترتیب شهرک‌های صنعتی که میزبان اصلی سرمایه‌گذاری خارجی بودند از دسترس خارج شده و لذا مشاهده می‌شود که از سال ۲۰۰۰ سرمایه‌گذاری خارجی به شدت افت می‌کند (مرکز تجارت فلسطین (پال‌ترید)، ۲۰۱۴).

بدین ترتیب فلسطین سال‌های ابتدایی قرن بیست و یکم را با وضعیت نامناسبی طی می‌کند و در سال ۲۰۰۴ نیز یاسر عرفات فوت می‌کند. در سال ۲۰۰۶ نیز حماس، قدرت را در فلسطین به دست می‌گیرد و تحریم‌های بین‌المللی آغاز می‌شود. در سال ۲۰۰۷ با وقوع اختلاف بین حماس و فتح، نبرد غزه اتفاق می‌افتد و در نتیجه با شکست حماس، گروه فتح با رهبری محمود عباس توانست قدرت را به دست بگیرد. بدین ترتیب تحریم‌های بین‌المللی برداشته و کمک‌های حمایتی سایر دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی از سر گرفته شد. لذا مشاهده می‌شود که جریان سرمایه‌گذاری خارجی که در سال ۲۰۰۷ تقریباً به صفر رسیده بود مجدداً در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ بهبود یافت.

^{۱۱} در متون مربوط به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی گفته می‌شود که اگر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۴-۳ درصد از تولید داخلی را تشکیل دهد، وضعیت مطلوب قلمداد می‌شود و اگر ۵-۶ درصد آن باشد وضعیت عالی قلمداد می‌شود.

^{۱۲} Investment Promotion Agency

^{۱۳} The Palestinian Industrial Estate and Free Zone Authority (PIEFZA)

یکی از مواردی که مورد تحریم واقع شده بود، کمک‌های خارجی بود. اقتصاد فلسطین به واسطه شرایط نابسامان سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۷ بسیار آسیب‌پذیر شد و از یک اقتصاد مبتنی بر سرمایه‌گذاری و بخش خصوصی به یک کشور مبتنی بر مخارج دولتی و کمک‌های خارجی تبدیل شد. در نشست موسوم به کنفرانس آنابولیس کشورهای حامی توافق کردند که در فاصله ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۰ به میزان ۷٫۷ میلیارد دلار در قالب حمایت مالی به دولت فلسطین بپردازند (توجه داشته باشید که کل تولید داخلی فلسطین در این سه سال ۲۲٫۹ میلیارد دلار است و لذا مبلغ فوق حدود ۳۴ درصد کل تولید اقتصاد این کشور را شامل می‌شود).

یکی از مسائلی که فلسطین پس از رفع تحریم‌ها بدان توجه کرد، مدیریت کمک‌های دریافتی از سایر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی بود. آنها بدین منظور در سال ۲۰۰۸ با کمک بانک جهانی، «صندوق امانی برنامه توسعه و بازیابی فلسطین»^{۱۴} را تاسیس نمودند. روش کار این صندوق بدین شکل است که ابتدا دولت ملی فلسطین برنامه سیاستی خود را مشخص و اعلام می‌کند. سپس کمک‌های اهدایی دریافتی از طریق این صندوق به ردیف‌های بودجه‌ای کانالیزه می‌شود. در واقع از طریق این صندوق تمام کمک‌های دریافتی به یک مکانیزم مدیریتی واحد وارد شده و باعث می‌شود هزینه‌های مبادلاتی برای حکومت فلسطین و همچنین کشورهای حامی کاهش یابد. به عبارت دیگر این صندوق باعث می‌شود کشورها از طریق حمایت خود وارد یک فرایند اصلاحی شوند و اهدای کمک مالی به جای ایجاد وابستگی، منجر به بهبود وضعیت اقتصادی کشور دریافت‌کننده شود (بانک جهانی).

در سال ۲۰۰۸ طرحی با عنوان برنامه توسعه و اصلاح فلسطین طراحی شد که برای سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۰ طراحی شده بود. در این برنامه به تدوین استراتژی‌های مختلف برای سه سال پیش رو پرداخته شده است. در بخش تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی، حکومت فلسطین خود را متعهد کرده است که اصلاحات نهادی به منظور ایجاد یک محیط مساعد برای سرمایه‌گذاری خصوصی، تجارت و رشد فراهم کند. همچنین در آن سال کنفرانسی برگزار شده است که در آن سرمایه‌گذاران خصوصی شرکت کرده‌اند و از آنها دعوت شده است در مورد فرصت‌های سرمایه‌گذاری در فلسطین بحث کرده و به توافق برای سرمایه‌گذاری در فلسطین دست یابند. اقدامات میان‌مدت این برنامه برای تشویق تجارت و سرمایه‌گذاری را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد: اصلاح نهادی، توسعه کسب‌وکار و تسهیل تجارت (برنامه توسعه و اصلاحات فلسطین، ۲۰۰۸). یکی دیگر از اقدامات حکومت فلسطین برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در سال‌های پس از تحریم پیروی از یک چارچوب اصلاحی و توسعه‌ای به نام برنامه توسعه ملی برای سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۳ بود. در این برنامه ۲۳ استراتژی بخشی گنجانده شده بود که حکومت فلسطین تمرکز اصلی خود را بر رشد بخش خصوصی در کشاورزی و گردشگری و همچنین تعهد به انجام اصلاحات حقوقی و نهادی، سرمایه‌گذاری استراتژیک در زیرساخت‌های ملی و مذاکره برای توافقات تجارت بین‌الملل تمرکز کرد (برنامه توسعه ملی، ۲۰۱۱). پس از آن نیز برنامه ۲۰۱۴-۲۰۱۶ اتخاذ شد که آن نیز شامل استراتژی‌هایی برای هر یک از بخش‌های اقتصادی و توسعه‌ای بود. در بخش اقتصادی این برنامه عمدتاً تمرکز بر تشویق بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری خارجی، بهبود زیرساخت‌ها، افزایش رقابت‌پذیری شرکت‌های فلسطینی و تشویق کارآفرینی در کرانه باختری و غزه داشته است. با این وجود روشن است که دستیابی به پیشرفت اقتصادی به ناچار وابسته به حل‌وفصل نزاع سیاسی با اسرائیل و همچنین غلبه بر شکاف‌های داخلی بین کرانه باختری و غزه می‌باشد (برنامه توسعه ملی فلسطین، ۲۰۱۴).

تمرکز حکومت فلسطین بر اصلاحات قانونی به عنوان ابزاری برای بهبود فضای سرمایه‌گذاری می‌باشد و در سال ۲۰۱۱ یک قانون تدارکات عمومی را تصویب نمود. همچنین به قانون مالیات و قانون تشویق سرمایه‌گذاری نیز اصلاحاتی اعمال نمود. از دیگر اصلاحات می‌توان به اعطای قدرت بیشتر به سازمان تشویق سرمایه‌گذاری فلسطین به منظور طراحی بسته‌های تشویقی با هدف تامین نیازهای کسب‌وکارهای منفرد بود. برای مثال اگر یک مرحله در فرایند ثبت یک کسب‌وکار (شرکت) بیش از یک ماه طول بکشد، این سازمان می‌تواند دخالت کرده و راساً یک مجوز کسب‌وکار یا گواهی ثبت صادر نماید. همچنین حکومت فلسطین پیش‌نویس اصلاحات جدیدی برای قانون سرمایه‌گذاری و مالیات ستانی ارائه کرد که به‌موجب آن مشوق‌های مالیاتی شامل شرکت‌های کوچک و متوسط، شرکت‌های صادراتی، بخش کشاورزی و گردشگری نیز می‌شود. البته این اصلاحات هنوز به اجرا درنیامده‌اند (وزارت امور خارجه ایالات متحده، ۲۰۱۴).

از اقدامات دیگر این کشور می‌توان به تقویت صندوق سرمایه‌گذاری در سال ۲۰۰۹ اشاره کرد. این صندوق اقدامات متعددی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی اتخاذ نمود. از جمله اقدامات آن می‌توان به ارائه ضمانت وام برای بنگاه‌های کوچک و متوسطی اشاره کرد که با شرکت‌های

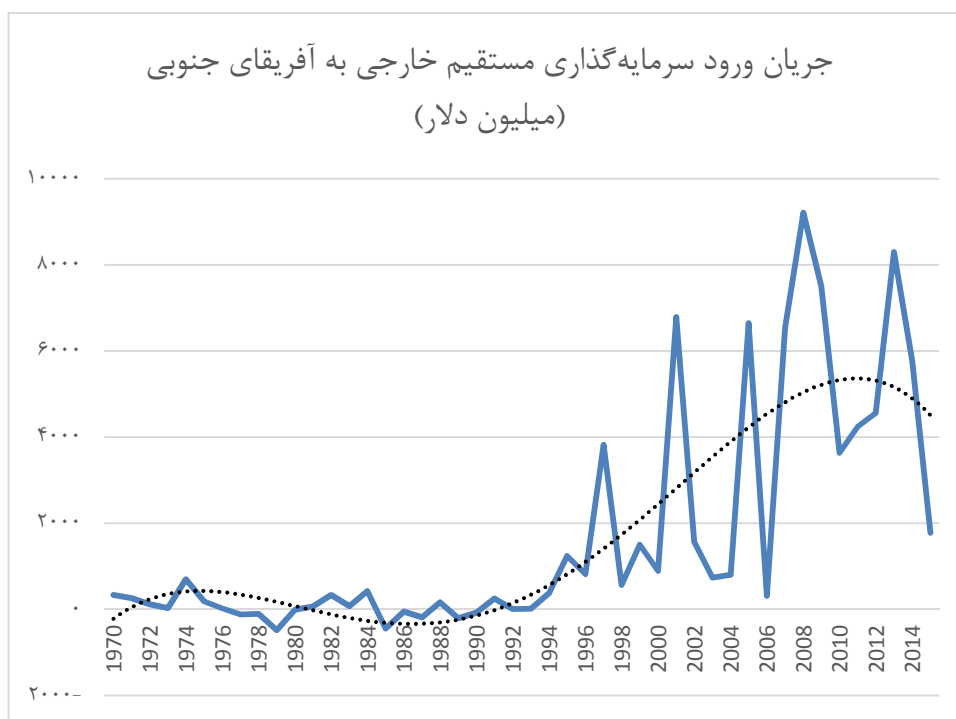
^{۱۴} Palestinian Recovery and Development Program Trust Fund

آمریکایی مشارکت کنند. همچنین این صندوق با شرکت‌های چندملیتی متعددی رایزنی کرده و آنها را متقاعد به سرمایه‌گذاری در این کشور نموده است (صندوق سرمایه‌گذاری فلسطین، ۲۰۰۰).

۳-۳ آفریقای جنوبی

تحریم‌ها: به دنبال تصویب و اجرای قوانین تبعیض نژادی (آپارتاید) در آفریقای جنوبی تحریم‌ها علیه این کشور تحمیل شد. اولین تحریم‌ها مربوط به سازمان ملل در سال ۱۹۶۲ می‌باشد. پس از آن نیز بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای دیگر از جمله ایالات متحده در سال ۱۹۸۵ به اعمال تحریم علیه این کشور پرداختند. سرانجام با بالا گرفتن اعتراضات و فشار تحریم‌ها، حزب حاکم اولین مذاکرات را برای حذف این تبعیض نژادی در سال ۱۹۹۰ انجام داد و در سال ۱۹۹۴ اولین انتخابات چندنژادی در این کشور برگزار شد. بدین ترتیب تحریم‌های ایالات متحده در سال ۱۹۹۱ و تحریم‌های سازمان ملل در سال ۱۹۹۴ برداشته شد.

وضعیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آفریقای جنوبی: در نمودار زیر خالص جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (به قیمت‌های جاری) برای آفریقای جنوبی رسم شده است. همانطور که مشاهده می‌شود با اعمال تحریم‌ها سطح سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بسیار کاهش یافته و حتی گاهی منفی شده است. پس از آن نیز با اعمال تحریم‌های ایالات متحده در سال ۱۹۸۵ وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی وخیم‌تر می‌شود. همانطور که مشاهده می‌شود در سال ۱۹۹۴ با حذف کلیه تحریم‌ها سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شروع به رشد می‌کند. هر چند این متغیر همراه با نوسان بوده است، اما همانطور که خط روند نشان می‌دهد روند این متغیر در کل صعودی بوده است. لازم به ذکر است که در سال‌های اخیر مقامات آفریقای جنوبی قوانینی برای حمایت از سیاه‌پوستان تصویب کرده‌اند. استدلال آنها این است که این طبقه از جامعه به دلیل دوران آپارتاید دچار عقب‌ماندگی شدیدی شده‌اند و دوره ۲۰ ساله پس از آپارتاید نیز نتوانسته است توانمندسازی مورد انتظار را برای آنها فراهم کند.

اقدامات صورت گرفته برای تشویق سرمایه‌گذاری خارجی پس از رفع تحریم‌ها: رخی از اقداماتی که آفریقای جنوبی پس از برچیده شدن تحریم‌ها انجام داد را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود:

- از سال ۱۹۹۴ و حتی پیش از آن دولت خود را متعهد به کاهش کسری مالی و تورم قیمت‌ها، کاهش تعرفه‌ها و آزادسازی حساب سرمایه و نظام مالی کرد. در طول دهه ۱۹۹۰ نظام سیاستی، آزادتر و برون‌گراتر شد و هدف صریح خود را جذب سرمایه‌گذاری خارجی جدید نهاده بود.

سرمایه‌گذاری مستقیم از نظر سیاست‌گذاران به عنوان عامل کلیدی برای رشد شناخته شد. این مطلب در مهم‌ترین بیابانه دولت پس از ۱۹۹۴، یعنی سیاست رشد، اشتغال و بازتوزیع^{۱۵} (انتشار ژوئن ۱۹۹۶) توصیف شده است. استدلال سیاست‌گذاران عمدتاً مبتنی بر دیدگاه کلان بود. آنها پس‌انداز داخلی را محدود دانسته و برای گذشتن از این محدودیت و رسیدن به نرخ رشد بالا ورود سرمایه را لازم می‌دانستند.

- آفریقای جنوبی در سال ۱۹۹۴ گات^{۱۶} را امضا کرد و سطح تعرفه‌ها از ۲۷٫۵ درصد در سال ۱۹۹۰ به ۷ درصد در سال ۱۹۹۷ رسید و پس از آن در سال ۲۰۰۰ حدود ۶۰ درصد از واردات تعرفه صفر داشتند. بدین ترتیب هم واردات و هم صادرات به سرعت رشد کرده و کسری حساب جاری به حدود ۱ درصد از GDP طی پنج سال منتهی به ۲۰۰۰ رسید.
- این کشور همچنین موافقت‌نامه‌های GATS، TRIPS و TRIMS در رابطه با عضویت در سازمان تجارت جهانی (WTO) در سال ۱۹۹۵ را امضا کرد. مطابق با GATS این کشور متعهد شده بود که تا سال ۲۰۰۰ صرفاً بخش خدمات خود را آزادسازی کند اما پس از آن به بخش‌های ارتباطات، حمل‌ونقل و انرژی نیز تعمیم داده شد.
- این کشور سیستم دو نرخ پولی که از سال ۱۹۶۱ اجرا شده بود را در مارس ۱۹۹۵ حذف کرد و سه چهارم از مقررات کنترل بر نرخ ارز را تا ۱۹۹۸ حذف نمود.
- در سال ۱۹۹۵ شعبه‌های بانک‌های خارجی اجازه یافتند در این کشور فعالیت کنند. بورس جوهانسن‌بورگ رشد کرده و به دلان خارجی اجازه فعالیت و دریافت حق کمیسیون ثابت داد. در سال ۲۰۰۰ تعداد ۱۲ شعبه بانک خارجی و ۶۱ نمایندگی شرکت‌های خارجی در آفریقای جنوبی وجود داشت.
- از سال ۱۹۹۴ سازمان‌های تسهیل سرمایه‌گذاری (هم در سطح ملی و هم استانی) تاسیس شدند. در این سازمان‌ها بیش از ۳۵ مجموعه برنامه تشویق سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی به صورت غیرتبعیضی طرح‌ریزی شد. بر اساس موافقت‌نامه‌های TRIMS بایستی با سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی رفتار یکسانی انجام شود و تبعیضی بین آنها وجود نداشته باشد (از نظر واردات، صادرات و دسترسی به ارز خارجی) و همچنین بایستی برای بازگرداندن اصل و سود سرمایه به کشور خود آزاد باشند. با اجرای این موافقت‌نامه‌ها، آفریقای جنوبی از سال ۱۹۹۴ بیش از ۳۰ توافق سرمایه‌گذاری چندجانبه (از جمله با بسیاری از کشورهای عضو OECD) نیز امضا کرده است.^{۱۷}
- آفریقای جنوبی دو سازمان مهم را برای کمک به سرمایه‌گذاران خارجی تاسیس نموده است: سازمان تجارت و صنعت و سازمان سرمایه‌گذاری آفریقای جنوبی. عمده تمرکز سازمان تجارت و صنعت بر بخش‌هایی است که این کشور در آنها مزیت رقابتی دارد. این سازمان «کتابچه راهنمای سرمایه‌گذاران» را در وبسایت خود منتشر می‌کند. سازمان سرمایه‌گذاری آفریقای جنوبی نیز اطلاعاتی در رابطه با بخش‌ها و صنایع، مشاوره در مورد فضای مقرراتی، تسهیل سرمایه‌گذاری، ارتباط با شرکای سرمایه‌گذاری مشترک (Joint Venture)، اطلاعات در مورد بسته‌های تشویقی، کمک به تامین مجوزهای کاری و حمایت لجستیک به منظور جابجایی ارائه می‌کند.
- پس از پایان آپارتاید در سال ۱۹۹۴، دولت این کشور تجارت را آزادسازی کرد و رقابت‌پذیری بین‌المللی را با کاهش تعرفه‌ها، برداشتن بیشتر کنترل‌ها بر واردات، انجام خصوصی‌سازی و اصلاح فضای مقرراتی را بهبود داد.
- این کشور محدودیت بر مالکیت خارجی را به طور کلی (به جز در برخی بخش‌های خاص همچون دفاع) حذف کرد.
- در سال ۱۹۹۷ قانونی برای حمایت بیشتر از صاحبان علائم تجاری، کپی‌رایت و برندهای مشخص تصویب شد. اصلاحیه قانون مالکیت معنوی در سال ۱۹۹۷ قوانین پیشین را اصلاح کرده و مقررات مالکیت معنوی در آفریقای جنوبی را کاملاً همگام با ابعاد تجاری سازمان تجارت جهانی در زمینه حقوق مالکیت معنوی (TRIPS) نمود.
- آفریقای جنوبی در سال ۱۹۹۹ قرارداد چارچوب تجارت و سرمایه‌گذاری (TIFA) را با ایالات متحده امضا کرد.
- آفریقای جنوبی در سال ۱۹۹۳ توافق‌نامه‌ای برای تسهیل برنامه‌های همکاری سرمایه‌گذاری خصوصی برون‌مرزی (OPIC) امضا نمود.

^{۱۵} Growth, Employment and Redistribution (GEAR) policy

^{۱۶} موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (General Agreement on Tariffs and Trade) یا به اختصار گات (GATT).

- آفریقای جنوبی پس از برچیده شدن آپارتاید، مقررات جدیدی برای نیروی کار را جایگزین سیاست‌های قبلی نمود. تاکید مقررات جدید بر امنیت شغلی، دستمزدهای عادلانه و شرایط کاری مناسب بود.
- آفریقای جنوبی اولین منطقه توسعه صنعتی خود را در سال ۲۰۰۱ تاسیس کرد. در این مناطق مواد خام تولیدی بدون عوارض گمرکی و مالیات بر ارزش افزوده صفر برای موادی که از داخل این کشور آمده باشند ارائه می‌شود. همچنین مساعدت‌های دیگری ارائه می‌شود.

۴- راه‌حلهایی برای تشویق سرمایه‌گذاری خارجی پس از رفع تحریم:

مطابق با آنچه از تجربه سایر کشورها و عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری خارجی بیان شد، برخی از مهمترین اقداماتی که می‌توان برای تشویق سرمایه‌گذاری خارجی انجام داد، به صورت زیر قابل ذکر است:

- ۱- **برگزاری نشست‌های چندجانبه:** این اقدام معمولاً از طریق کشور تحریم‌شده و با مشارکت کشورهای دیگری انجام می‌شود که مبداء سرمایه‌گذاران خارجی و شرکت‌های چندملیتی هستند. در این گونه نشست‌ها مسئولین کشور موردنظر در نشست‌ها شرکت کرده و ضمن دیدار با سرمایه‌گذاران خارجی در رابطه با شرایط سرمایه‌گذاری با آنها گفتگو کرده و در مورد تعهد و عزم دولت خود برای سرمایه‌گذاری خارجی و تضمین‌های لازمه با آنها صحبت کرده و اطمینان خاطر کافی به آنها می‌دهند؛
- ۲- **انعقاد قراردادهای بین‌المللی:** از آنجایی که تحریم‌ها منجر به انزوای کشور تحریم‌شده می‌گردند، پس از رفع تحریم‌ها بایستی کشور موردنظر مجدداً با سایر کشورها ارتباط خود را برقرار کرده و توافقات تجاری برای گسترش روابط اقتصادی برقرار نماید. این امر منجر به اطمینان سرمایه‌گذاران و افزایش درجه باز بودن اقتصادی می‌شود،
- ۳- **توجه به بخش‌های استراتژیک:** معمولاً در تحریم‌ها بخش‌های استراتژیک یک کشور مورد هدف قرار می‌گیرد. برای مثال در کشورهای صادرکننده نفت، تحریم‌های شدیدی بر بخش نفت وضع می‌شود. این امر منجر به عدم توسعه این بخش می‌شود. پس از رفع تحریم‌ها کشورها بایستی به سرعت به این بخش توجه کرده و مستقیماً با سرمایه‌گذاران خارجی متخصص در این زمینه وارد مذاکره شده و موجبات توسعه این بخش را فراهم کنند؛
- ۴- **بهبود قوانین و مقررات:** در زمان تحریم معمولاً فشار بر دولت‌ها زیاد است و لذا نمی‌توانند قوانینی برای تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی، مثلاً معافیت‌های مالیاتی تصویب نمایند. با رفع تحریم‌ها و برداشته شدن فشارهای مالی بر دولت‌ها، آنها بایستی به سرعت در این زمینه اقدام کنند؛
- ۵- **انتشار پروفایل سرمایه‌گذاری کشور:** در دوره تحریم معمولاً سرمایه‌گذاران خارجی دسترسی مطلوبی به کشور تحریم‌شده ندارند و لذا اطلاعات آنها در مورد کشور مذکور ناقص خواهد بود. از آنجا که برای سرمایه‌گذاری نیاز به اطلاعات کافی در مورد شرایط، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود است، این چنین نقص اطلاعاتی می‌تواند منجر به تداوم ضعف سرمایه‌گذاری خارجی در یک کشور شود. یکی از راهکارهای موجود انتشار نسخه‌های الکترونیکی به‌روز و مفصل در مورد شرایط، قوانین و مقررات سرمایه‌گذاری در کشور موردنظر و به‌ویژه معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری به سرمایه‌گذاران خارجی می‌باشد.
- ۶- **سیاست ارزی باثبات:** همانطور که بیان شد یکی از عوامل اصلی در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ثبات نرخ ارز است. در دوره تحریم که دولت‌ها تحت فشار هستند و تنش‌های داخلی و بیرونی نیز وجود دارد، باثبات‌سازی نرخ ارز مشکل است، اما با برداشته شدن تحریم‌ها توانایی دولت برای ثبات نرخ ارز بیشتر می‌شود و آنها نیز بایستی از فرصت استفاده کرده و سیاست‌های ارزی باثباتی اتخاذ کرده، آن را اعلام نموده و نسبت به آن متعهد باشند.
- ۷- **همکاری با سازمان‌های بین‌المللی:** معمولاً در دوره تحریم، همکاری با سازمان‌های بین‌المللی کاهش می‌یابد و این در حالی است که چنین سازمان‌هایی می‌توانند از طریق ارائه مشاوره و توصیه به کشورها برای پیشبرد اهداف اقتصادی و همچنین اعطای وام کمک کنند.

- ۸- **ایجاد نهادهای مرتبط:** یکی دیگر از اقدامات مناسب برای تشویق سرمایه‌گذاری خارجی، ایجاد نهادهایی برای این کار است. این گونه نهادها عموماً برای بررسی و رفع مشکلات و موانع سرمایه‌گذاری خارجی، رایزنی با شرکت‌های چندملیتی، حل ابهام، مشاوره به آنها و در موارد وقوع اختلاف، کمک به حل و فصل سریع اختلاف بین سرمایه‌گذار خارجی و عوامل داخلی می‌باشد.
- ۹- **مدیریت کمک‌های خارجی:** معمولاً با اعمال تحریم‌ها، کمک‌های سازمان‌های بین‌المللی بر کشور مورد نظر قطع می‌شود و پس از رفع تحریم‌ها مجدداً این کمک‌ها ادامه می‌یابند. معمولاً کشورهای در حال توسعه، مکانیزم کارآمدی برای استفاده صحیح از این کمک‌ها ندارند و بنابراین یکی از اقداماتی که دولت‌ها در این زمینه می‌توانند انجام دهند، ایجاد مکانیزمی برای مدیریت این کمک‌ها به بهترین شکل می‌باشد.

۵- جمع‌بندی و پیشنهاد:

یکی از متغیرهای کلان مهم در هر کشور سرمایه‌گذاری می‌باشد. از طریق سرمایه‌گذاری تولید شکل گرفته و به‌واسطه آن درآمد سرانه افزایش یافته، فقر و بیکاری کاهش و رفاه جامعه بهبود می‌یابد. با این وجود موانع مختلفی در مقابل بهبود سرمایه‌گذاری وجود دارد. یکی از مشکلات عمده، عدم دسترسی به نقدینگی کافی و توسعه نیافتگی بازارهای سرمایه است. یکی دیگر از مشکلات تولید و سرمایه‌گذاری، عدم دسترسی به فناوری‌های نوین و پیشرفته در سطح جهان است. کالاهایی که با فناوری قدیمی ساخته می‌شوند عموماً رقابت‌پذیری کافی برای صادرات و رقابت با کالاهای جهانی را ندارند. این امر منجر می‌شود بازار جهانی و بخشی از بازار داخلی از دست برود. بدین ترتیب تولیدکننده نمی‌تواند مقیاس تولید خود را بالا ببرد. با پایین بودن مقیاس تولید هزینه‌های هر واحد کالا بیش از رقبا خواهد بود و بدین ترتیب قدرت رقابت کاهش می‌یابد. نهایتاً این که با فرض دسترسی به سرمایه کافی و فناوری‌های نوین جهانی، عدم دسترسی به دانش مدیریتی عامل دیگری است که مانع از شروع کارآفرینی می‌شود.

برای هر یک از این موانع راه‌حلی نیز وجود دارد. یکی از این راه‌حل‌ها سرمایه‌گذاری خارجی است. سرمایه‌گذار خارجی به‌دلیل دسترسی به بازارهای سرمایه جهانی، دسترسی به متخصصان مختلف و فناوری‌های گوناگون در سطح جهان و همین‌طور بهره‌گیری از دانش مدیریتی پیشرفته می‌تواند از این مشکلات عبور کرده و سرمایه‌گذاری در یک کشور را به‌حرکت درآورد. از طرف دیگر در صورت برقرار بودن برخی شرایط این مزیت‌ها قابل انتقال به سرمایه‌گذاران داخلی و افزایش توانمندی‌های آنها نیز می‌باشد.

بنابر آنچه بیان شد، سرمایه‌گذاری خارجی یکی از متغیرهای مهم در اقتصاد کلان یک کشور محسوب می‌شود. با این وجود عوامل متعددی بر سرمایه‌گذاری خارجی اثرگذار است. از جمله این عوامل می‌توان به اندازه بازار و پتانسیل رشد، درجه باز بودن اقتصاد، هزینه‌های نیروی کار و بهره‌وری تولید، زیرساخت‌ها، مالیات، نرخ ارز، ریسک سیاسی و تحریم اشاره کرد.

تحریم‌های اقتصادی به سه بخش تقسیم می‌شوند: محدودیت بر واردات، محدودیت بر صادرات و تحریم‌های مالی. تحریم‌ها هم به صورت مستقیم و هم غیرمستقیم می‌توانند باعث کاهش سرمایه‌گذاری خارجی شوند. در شدیدترین نوع تحریم، یعنی تحریم‌های مالی، ارتباط مالی کشور مورد تحریم از کشورهای دیگر قطع می‌شود و ورود و خروج سرمایه‌گذاری خارجی به کشور بسیار مشکل می‌شود.

با این وجود پس از رفع تحریم‌ها این مانع از بین می‌رود و امکان استفاده از فرصت سرمایه‌گذاری خارجی مجدداً حاصل می‌شود. اما تجربه‌های جهانی حاکی از آن است که پس از رفع تحریم‌ها، دوره‌ای از ابهام وجود دارد که سرمایه‌گذاران خارجی رفتار احتیاطی داشته و همچنان از سرمایه‌گذاری در کشور موردنظر بیمناک هستند. طولانی شدن این دوره به زیان کشور مذکور است چرا که باعث از دست رفتن فرصت‌ها و همچنین تداوم فشار بر اقتصاد موردنظر می‌شود. در این مطالعه بر اساس تجربه‌های جهانی و مطالعات مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی اقداماتی پیشنهاد شد تا از طریق آن بتوان این دوره را کوتاه نمود. در رابطه با تجارب جهانی، اسناد موجود از سایر کشورها و اولویت و اقدامات آنها در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی از تجارت سه کشور لیبی، فلسطین و آفریقای جنوبی استفاده شده است. در مجموع پس از رفع تحریم‌ها اقدامات زیر را می‌توان برای تشویق سرمایه‌گذاری خارجی اتخاذ نمود:

- برگزاری نشست‌های چندجانبه
- انعقاد قراردادهای بین‌المللی
- توجه به بخش‌های استراتژیک
- بهبود قوانین و مقررات
- انتشار پروفایل سرمایه‌گذاری کشور
- سیاست ارزی باثبات
- همکاری با سازمان‌های بین‌المللی
- ایجاد نهادهای مرتبط
- مدیریت کمک‌های خارجی.

تمامی اقدامات فوق برای تقویت سرمایه‌گذاری خارجی در جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد می‌شود. در رابطه با ایران بایستی توجه شود که با توجه به تحریم‌هایی که بر بخش نفت در مورد سرمایه‌گذاری و فروش آن اعمال شده است، این بخش نتوانسته است به پیشرفت مطلوب خود دست یابد و این در حالی است که تعدادی از میدان‌های نفتی با کشورهای همسایه مشترک است. بنابراین یکی از اولویت‌های ایران پس از رفع تحریم‌ها بایستی توسعه بخش نفت باشد.

منابع و مآخذ

هافبوئر، گری کلاید؛ شات، جفری؛ الیبت، کیمبرلی آن؛ اگ، باربارا؛ ترجمه جعفری، نادر، ۱۳۹۵؛ بازخوانی تحریم‌های اقتصادی، انتشارات کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران.

Hufbauer, G., Schott, J., Elliot, K., & Muir, J. (2012). Post-2000 Sanctions Episodes. *Washington, DC: Peterson Institute for International Economics.*

Chaudhuri, S., & Mukhopadhyay, U. (2014). *Foreign direct investment in developing countries.* Dordrecht: Springer.

Demirhan, E., & Masca, M. (2008). Determinants of foreign direct investment flows to developing countries: a cross-sectional analysis. *Prague economic papers, 4(4)*, 356-369.

موسسه اقتصاد بین‌الملل پترسون، خلاصه‌ای از تاریخچه تحریم‌های اقتصادی:

<https://piie.com/summary-economic-sanctions-episodes-1914-2006>

فرهنگ آنلاین واژگان تخصصی اقتصاد و سرمایه‌گذاری اینوستو پدیا، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی:»

<http://www.investopedia.com/terms/f/fdi.asp>

خبرگزاری لیبیا اکسپرس، «برگزاری انجمن بازسازی و سرمایه‌گذاری لیبی در لندن»، ۲۰۱۷:

[/http://www.libyanexpress.com/london-to-host-libya-reconstruction-and-investment-forum](http://www.libyanexpress.com/london-to-host-libya-reconstruction-and-investment-forum)

اف دی آی اینلیجنس، «لیبی به دنبال افزایش تولید نفت»، ۲۰۱۷:

<http://www.fdiintelligence.com/News/Libya-seeks-FDI-to-boost-oil-output>

مجله آنلاین دیس ایز افریکا، تشدید قواعد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در لیبی:

<http://www.thisisafricaonline.com/Business/Legal-Bulletin/Tighter-FDI-rules-in-Libya?ct=true>

پورتال بازرگانی سانتاندر، فلسطین:

https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/palestine/investing-3?&actualiser_id_banque=oui&id_banque=54

مرکز تجارت فلسطین (پال‌ترید)، پنجره‌ای به انجام کسب‌وکار در فلسطین، ۲۰۱۴:

https://www.paltrade.org/en_US/page/doing-business-in-palestine

بانک جهانی، صندوق امانی جهت اجرای برنامه توسعه و بازیابی فلسطین، ۲۰۰۸:

<http://www.worldbank.org/en/programs/palestinian-recovery-and-development-program-trust-fund>

برنامه توسعه و اصلاح فلسطین برای فاصله ۲۰۰۸-۲۰۱۰، ۲۰۰۸:

<http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/PRDP08-10.pdf>

برنامه توسعه ملی برای فاصله ۲۰۱۱-۲۰۱۳، ۲۰۱۱:

<http://www.apis.ps/up/1332062906.pdf>

وزارت امور خارجه ایالات متحده، اطلاعیه محیط سرمایه‌گذاری ۲۰۱۴، ۲۰۱۴:

<https://www.state.gov/documents/organization/229307.pdf>

صندوق سرمایه‌گذاری فلسطین، گزارش سال ۲۰۰۹:

http://www.pif.ps/files/annual_report/AnnualReportEnglishFinal.pdf